

KULTÚRA

ROČNÍK IX. – č. 14

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

20. SEPTEMBRA 2006

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Snímka: Imrich Fuhl

Môžeme pozorovať, že v spoločnosti prebieha ostrý zápas o človeka cez rôzne teoretické smery a s nimi súvisiace politické zoskupenia. Cieľom je založiť filozofickú bázu života ľudí a ovplyvňovať zainteresovanosť človeka určitým smerom. Ovplyvňovať vzťahy k druhým ľuďom, prispôbovanie ľudí. Osobitne ovplyvňovať motiváciu človeka, s ktorou sa obracia na možnosti svojho vývinu. Motiváciu, s ktorou sa obracia na možnosti spoločenského vývinu. Nakoniec aj motiváciu, s ktorou sa obracia na vedu. Ale aj na politiku, kultúru, náboženstvo.

Pravdepodobne prvým príkladom chybných motivácií, s ktorou sa človek obrátil na mož-

Stratená harmónia

nosti svojho vývinu, boli okolnosti predchádzajúce pád prvých ľudí. Ich pôvodný stav možno nazvať harmóniou so sebou samým, s inými, so svetom, či prírodou a zaiste aj

STANISLAV HVOZDÍK

k Stvoriteľom. Tento stav harmónie „musel“ človek aktívne potlačiť, odignorovať. Ponuka, ktorá prišla od personifikovaného zla, poukazyvala na objekt mimo človeka, v ktorom mala byť akási sila, ktorá sa po užití stane súčasťou človeka. Bezstarostné správanie sa člove-

ka voči zlu, ktoré mal označené dopredu, spôsobilo pád. Až potom prichádza potlačenie viny a obsadenie bohatosti podvedomia týmto odpadom zlého skutku.

Freudov pohľad na náboženstvo je v tomto zmysle nedôsledný. Náboženstvo, menovite kresťanské, obnovuje v človeku rozhraním príležitosť na harmóniu. Tú potláčame ako prvú z rôznych dôvodov. Aj motiváciou, v ktorej sa skrýva túžba človeka byť neohraničený aj v smere dobrého a zlého a túžba môcť rýchlo vybrádnť z následných problémov.

(Pokračovanie na 5. strane)

Svetom zúria podivné praktiky: z obete sa stáva „agresor“, z agresora „obetný baránok“. Pravda, iba na miestach, kde je to výhodné. Kde sú rezervy energií alebo iných využiteľných prírodných zdrojov. Kde sa dá využiť otupené vedomie verejnosti, ktorá považuje za zmysel života uspokojovanie osobných telesných potrieb a utrpenie ďalekých i tých celkom blízkych „blížnych“ je im ukradnuté, akoby sa ich netýkalo, či v budúcnosti nemohlo dotknúť.

To všetko dokážu záujmové skupiny za pomoci globalizovaných médií a globalizovanej časti tretieho sektora. To všetko dokáže bulvárna či bulvarizujúca sa mediálna mašinéria, často v rukách jediného vlastníka, za pomoci vulgárnych pseudohrdinov súčasnej svetovej politiky. Akoby stačilo ukázať prstom, a zo dňa na deň sa z tichej, pokojnej, takmer neznámej krajiny stane „ohnisko svetového napätia“.

Pocítili to na vlastnej koži balkánske národy, ale i Afgánci, obyvatelia Iraku, či naposledy Libanonu. Nakoniec, v miernejšej podobe sme to

Podivný čas

TEODOR KRIŽKA

okúsili aj my sami. Celé roky sa kriminalizovala takmer tretina obyvateľstva, ktorá tvorila štáto tvorné jadro Slovenskej republiky, za údajné zavlčenie jediného mladíka pár kilometrov za štátnu hranicu. Ešteže ten mladík nebol maďarskej národnosti. Možno by sme sa dočkali aj onakvejších „mierových“ metód, ako to bolo napr. v prípade zajatého izraelského vojačika. Možno by sme sa stali príčinou bombardovania Bratislavy a zanechania desaťtisícov trištíťových bômb na našom území aj po zásahu OSN.

Čosi podobné však pripomína scenár so zbitou nitrianskou študentkou maďarskej národnosti, ktorej tvár sme ešte ani nevideli. Ukázali nám len jej tričko, na ktoré údajni dvaja násilníci podivne starostlivo napísali guľôčkovým perom hanlivý protimaďarský nápis.

Násilný čin proti komukoľvek treba odsúdiť, lebo je to násilie na človeku. No rozhodne odsúdeniahodná je aj politizácia tohto individuálneho aktu, ktorý je rovnako vulgárny, ako bol vulgárny napr. dávnejší výrok Rity Klímovej, že Slováci sú genetickí antisemiti. Aj z tohto, opakujem, individuálneho aktu útoku na dievčinu maďarskej národnosti má niekto snahu vytvoriť portrét národa, prípadne aspoň slovenskej vlády a vytkáť nemravne zarobený politický kapitál. Vôbec mu nejde o obranu práv národnostnej menšiny, lebo nikoho nemôžeme ochrániť pred aroganciou výtržníkov.

Ide tu skôr o príležitosť politicky vydierať. To preto sa internacionalizuje akt, ktorý sa bežne rieši v ľahšom prípade pokutou, v ťažšom prípade trestným oznámením. To preto sa týmto pseudoprávnym musí zapodievať toľko ľudí, najvyšších ústavných činiteľov nevynímajúc.

Po ôsmich rokoch vlády, ktorá visela na šnúrke od Durayových gátí, kedy sa stúpenci SMK zakopali na množstve strategických pozícií v štátnej správe, ale i ovládli významné pozície v hospodárstve, potrebuje maďarská nacionalisticky orientovaná politická strana ukázať svoju silu, svoj vplyv doma i v medzinárodných inštitúciách. Môže tak robiť preto, lebo v otázkach maďarstva sú Maďari všade na svete zajedno bez ohľadu na politickú orientáciu, ale aj preto, lebo pocit krivdy z volebnej porážky je u dnešnej slovenskej opozície silnejší ako pocit vlastenectva.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

(Dokončenie z 3. strany)

SR a MR sa v Osobitnej dohode zaviazali prijať Rozsudok MSD, preto v nasledujúcich 5 mesiacoch intenzívne rokovali a spoločne sformulovali obojstranne výhodnú „Rámcovú dohodu...“, ktorá obsahovala tieto hlavné body:

MR vybuduje dolný stupeň v mieste, ktoré si môže zvoliť, za predpokladu dodržania nákladov a energetického efektu VD Nagymaros,

SR súhlasí s vybudovaním bočnej zdrže na území MR (medzi Dunakiliti a Čunovom), formou národnej investície, za predpokladu, že bude zaručená kvalita vody,

SR súhlasí s anulovaním svojho nároku na úhradu salda škôd, a to v momente uvedenia dolného stupňa do prevádzky, účty za vynaložené investície a prevádzkové náklady budú usporiadané v súlade s Rozsudkom MSD, delba vyrobenej energie sa bude postupne blížť k pomeru 50:50 %, v súlade so Zmluvou '77.

Ďalšia facka zo strany MR – neuznanie výsledkov rokovaní oficiálnej vládnej delegácie

Keď sa už zdalo, že sa na základe medzinárodným Súdom vyriešeného sporu o SVD G-N konečne znormalizujú (a zlepšia) vzťahy medzi SR a MR, zasiahli do výsledku rokovaní odborníkov opäť voči Slovensku nepriateľsky nalaďení politici. Premiér Gyula Horn sa pred voľbami v roku 1998 neodvážil podpísať skoncipovanú „Rámcovú dohodu...“, ale „vdáka“ predčasnému zverejneniu jej obsahu voľby prebral a k moci sa dostal extrémny maďarský nacionalista Viktor Orbán, ktorý pripravil „Rámcovú dohodu...“ zmietol zo stola a maďarského vedúceho delegácie J. Nemcsóka obvinil zo zrady záujmov Maďarska (či skôr „Maďarstva“).

Maďarskí politici okolo V. Orbána sa netajili nádejou, že po parlamentných voľbách v SR, v ktorých „medzinárodné demokratické sily“ zabezpečili účasť SMK vo vláde, že nová vláda – za prispenia „maďarského výsadku“ (ktorý vo vláde SR obsadil kľúčové odvetvia pôdohospodárstva, životného prostredia a výstavby a regionálneho rozvoja ako aj miesto podpredsedu pre stuk s EÚ) – bez väčších diskusií prijme podmienky novej vládnej garnitúry V. Orbána v MR, ktorú SMK otvorene podporovala.

Ústup z pozície, ktorú SR získala Rozsudkom MSD, by pobúril aj taký mierumilovný národ, akým sú Slováci. Preto sa – zrejme na základe maďarsko-maďarskej tichej dohody (t.j. medzi politikmi SMK a vládou MR) – 8 rokov pokračovalo v rokovaní o splnení Rozsudku MSD s nulovým výsledkom. Od vyriešenia vzájomných vzťahov v tomto závažnom spore sme dokonca ďalej, ako sme boli vo februári 1998 !

Namiesto toho, aby sme protestovali proti neserióznemu postupu novej maďarskej vlády a obrátili sa na MSD s dôkazom, že maďarská strana nerokuje „v dobrej viere“, ako to Súd prikázal, vláda SR pokorne sklonila hlavu a tvárla sa, že sa nič nedeje ! Dokonca sa nedožadovala ani jednotnej interpretácie Rozsudku MSD a neprotestovala proti jeho prekrúcaniu maďarskou stranou

Stvorenie „maďarskej štátnej lži“ o Rozsudku MSD

Maďarskí politici nemali objektívne dôvody na zmenu postoja k plneniu Rozsudku MSD. „Zrada záujmov Maďarska“ je príliš subjektívny a objektívne nepreukázateľný argument. Tým viac, že celkom evidentne, práve neplnením Zmluvy '77, bolo maďarské hospodárstvo nesmierne poškodené. Veď okrem skutočne vynaložených nákladov, museli zaplatiť rakúskej firme aj kompletnú výstavbu Nagymarosu, hoci aj to, čo firma vykonala, sa zlikvidovalo v rámci „rehabilitácie územia“, ktorého cieľom bolo sťažiť návrat k plneniu Zmluvy '77! A pritom vlastnou vinou tento tok nákladov nie je vyrovnávaný príslušným tokom prínosov – naopak, stále rastie saldo škôd, ktoré je MR povinná v súlade s Rozsudkom uhra-

diť Slovensku! Museli preto siahnúť k osvedčenému „prispôsobeniu faktov záujmom Maďarstva“ – vytvorili „maďarskú štátnu lož“ o interpretácii Rozsudku, ktorú všetci štátni úradníci musia povinne šíriť, ale o ktorej nesmú pripustiť žiadnu diskusiu a pochybnosti.

Napriek tomu, že Súd jednoznačne potvrdil platnosť Zmluvy '77 a prikázal splniť jej ciele (v zdôvodnení Rozsudku Súd konštatuje, že cieľov spoločnej investície bolo viac, pričom žiaden z nich nemá prednosť a všetky musia byť splnené) a odsúdil jej neplnenie, ako protiprávne, členovia maďarskej vládnej delegácie bez bližšej argumentácie opakujú, že Súd rozhodol, že Maďarsko nie je povinné postaviť Nagymaros, lebo to v Rozsudku výslovne neprikázal ! Hoci im musí byť naprosto jasné, že Súd odpovedal len na otázky sformulované Osobitnou dohodou, ktorá sa pýtala na legálnosť konania strán – a ani nemohol rozhodovať o povinnosti výstavby všetkých dosiaľ nezrealizovaných objektov.

Absurdnosť argumentácie maďarských falošných vykladačov Rozsudku MSD ide dokonca tak ďaleko, že považujú za rovnako záväznú, ako samotný Rozsudok, ktorým je len jeho článok 155 (ktorý začína formuláciou: „Z týchto dôvodov, Súd ... rozhodol ...“) aj rôzne, z kontextu vytrhnuté vety zo zdôvodnenia Rozsudku. Napríklad v článku 136 sa v súvis s objektmi v Čunove konštatuje, že „časť záväzkov – pokiaľ (objekty) neboli realizované pred rokom 1992 – bola prekonalá... keď cieľom Zmluvy môžu adekvátne poslužiť existujúce stavby.“ Týka sa to však výslovne prehradenia Dunaja v profile Dunakiliti, ktoré bolo nahradené prehradením v Čunove, ale „vykladači“ to prekrútili a tvrdia, že „Súd rozhodol, že čo nebolo postavené pred rokom 1992, už nemusí byť postavené vôbec“ !

A Ministerstvo zahraničných vecí SR, zodpovedné za vedenie sporu a plnenie Rozsudku MSD, namiesto aby dôraznou nótou protestovalo proti falošnej interpretácii Rozsudku, prípadne, aby sa s protestom obrátilo aj na MSD – 8 rokov nekonalo, ako konať malo !

MR napriek Rozsudku MSD ignoruje existenciu a platnosť Zmluvy '77

Po dlhšej – až vyše ročnej – prestávke v rokovaníach, MR oznámila, že vypracuje komplexný návrh svojej predstavy splnenia Rozsudku MSD. Tento návrh o rozsahu vyše 1000 strán predložila v decembri 1999. Hneď v úvode – medzi záväznými medzinárodnými dokumentmi – vôbec nie je uvedená platná Zmluva '77! Maďarský návrh „splnenia Rozsudku, bez splnenia Zmluvy '77“ navrhuje riešenie dolného úseku Dunaja bez vzdutia hladiny – čím by vlastne znovu porušilo platnú Zmluvu '77, bez toho, aby sa navrhované riešenie zaťažilo Súdom prikázanou náhradou škôd a porovnálo s platným riešením podľa Zmluvy '77!

Dokonca vláda MR, vo svojom uznesení 1139/2004 o rehabilitácii územia, výslovne uviedla: „... vychádzajúc z hágskeho rozsudku, postavenie dolného stupňa podľa pôvodného projektu považuje MR za zamietnuté a nepraje si o ňom diskutovať...“. Keďže Zmluva '77 je prezidentskou zmluvou najvyššieho rangu a potvrdením parlamentmi oboch strán nadobudla úroveň medzinárodného zákona, MR nemá právo, bez súhlasu zmluvného partnera obsah zmluvy, alebo jej technického riešenia jednostranne meniť ! Takýto postup, a dokonca zákaz o tomto riešení čo len diskutovať, je typickým prejavom medzinárodnej arogancie, rokovania z pozície sily a nadradenosti ! A reakcia vlády SR ? – nulová!

Komu slúži prekrúcanie Rozsudku MSD a kto za to musí platiť?

Vo februári 2006 som maďarskému prezidentovi L. Solyomovi adresoval otvorený list, v ktorom som mu vytkol, že ako právnik (ktorý si musí byť vedomý že klame), z najvyššieho ústavného

postu pomáha šíriť „maďarskú štátnu lož“ a schvaľuje neplnenie medzinárodných zmluvných záväzkov MR, nerešpektovanie rozhodnutí medzinárodného Súdu v Haagu a poškodzuje tým hospodárstvo nielen vlastného, ale aj susedného štátu a vyhyba sa plneniu energetickej a ekologickej politiky EÚ. Vzápätí som naňho a ďalších maďarských politikov podal na Generálnu prokuratúru Maďarskej republiky žalobu, za podieľanie sa na aktivitách, ktoré spôsobili maďarskému hospodárstvu škody vo výške stoviek miliárd Forintov, pri súčasnom poškodzovaní záujmov aj susedného Slovenska, všetkých podunajských štátov, ako aj štátov Európskej Únie.

Od prezidenta MR som dosiaľ nedostal žiadnu odpoveď – hoci som mu ponúkol, že rád pridem podiskutovať si o oprávnenosti mojich argumentov a obvinení. Z GP MR som dostal len trojriadkovú odpoveď – že sa problematikou vodných diel nezaoberajú – hoci ja som nehovoril o riešení vodných diel, ale o zodpovednosti za škody napáchané neplnením medzištátnej Zmluvy '77, ktorej platnosť potvrdil MSD v Haagu! Ale charakteristické je, že list poslali na moju adresu – nie do Bratislavy, ako som uviedol, ale do akéhosi Pozsony-u ! Prečítal som si aj nad podpisom neviditeľným písmom napísané: „Butatót nevszakuj, lebo sa ti jedna ujde!“

Plnenie záväzkov štátu, vyplývajúcich z členstva v EÚ

Európska únia má mnohé zo svojich aktivít zamerané na zlepšovanie prírodného prostredia. Medzi iným tomu slúži plnenie Kiótskeho protokolu obmedzovaním tvorby skleníkových plynov, v programe je zvýšenie podielu výroby elektrickej energie z obnoviteľných a domácich zdrojov, ako aj ekologizácia medzinárodnej dopravy, ktorú možno dosiahnuť odľahčením cestnej dopravy (ktorá okrem zamorenia okolia výfukovými plynmi neúnosne zaťažuje cestnú sieť a spôsobuje množstvo úrazov a obetí na životoch) a presunom diaľkovej dopravy na vodné cesty. Na západoeurópsku sieť vodných ciest a kanálov je napojená Rýnsko-Dunajská vodná magistrála, spojujúca Atlantický oceán s Čiernym morom a západ Európy s jej východom. Význam tejto magistrály rastie po rozšírení EÚ o ďalších 10 stredo- a východoeurópskych štátov, ako aj pri pripravovanom ďalšom rozšírení EÚ smerom na východ.

Na tejto vodnej magistrále mohlo už od roku 1992 zlepšiť plavebné podmienky v brodovom úseku nad Budapešťou vodné dielo Nagymaros, ktoré už dodnes mohlo vyrobiť – bez zaťaženia ovzdušia exhalátmi – asi 14 miliárd kWh elektrickej energie !

Nové metódy infiltrovania svojho vplyvu do susedov

Zatiaľ čo v minulom storočí sa územia dobýjali zbraňami, dnes na to slúžia peniaze. V prostredí trhového hos-

podárstva je samozrejme prenikanie súkromného a nadnárodného kapitálu do celého sveta. V podstate proti tomu nemožno ani namietat – ak tento kapitál pomáha vytvárať nové pracovné miesta. Bojíme sa však kapitálu, ktorý skupuje fungujúce (najmä strategické) podniky prinášajúce pravidelný a nemalý zisk – ako napríklad Slovenské elektrárne, Transpetrol, či Slovnaft – ostatný mohol štátnemu rozpočtu prinášať skoro 5 mld. Sk ročne, zatiaľ čo po predaji tohto lukratívneho podniku firme MOL, prináša len necelú pätinu tejto sumy a štyri pätiny plynú do Maďarska ! Bojíme sa aj kapitálu, ktorého cieľom je zvýšenie vplyvu cudzieho štátu na našom území.

Máme už u nás aj plejádu súkromných bánk. Ale keď maďarská štátna sporiteľňa OTP (Országos takarékpénztár) má rozosiata filiálky aj na Slovensku, budí to dojem úmyselnej provokácie – aby si maďarskí občania „Felvidéka“ neukladali úspory do slovenskej, ale radšej do maďarskej sporiteľne! Slovenskí občania, kupujúci naftu a benzín, prispievajú zas k zisku maďarského Slovnaftu. Prospech z týchto aktivít však asi nemá bežný maďarský občan – ten skôr musí investície vo Felvidéku, slúžiace na rozširovanie sféry vplyvu Maďarska zaplatiť!

Záver

Konanie oficiálnych predstaviteľov susedného štátu nutne vyvoláva odozvu občanov – primerane ich povahy a inteligencii. Ak za takýchto okolností nejaký jednotlivec alebo bezvýznamná skupinka reaguje v internete spálením zástavy Maďarska, je to síce reakcia primitívna, v rozpore s oficiálnym protokolom, ale vyjadrujúca pocity a stanovisko len niektorých občanov, nie oficiálne stanovisko vlády, na ktoré by vláda susedného štátu mala reagovať – ak tým nechce úmyselne vyvolať reakciu ešte razantnejšiu, alebo ak tým chce tým odovodniť, alebo zakryť vlastnú agresiu.

Nenávisť a zlomyseľnosť niektorých maďarských predstaviteľov voči Slovensku a Slovákom (ktorí pre nich zostávajú stále len „butatóti z Felvidéku“) má, žiaľ, mnoho aj závažnejších foriem, ako je pálenie zástavy v internete alebo maľovanie nápisov na chodník, alebo steny, či dokonca násilie na občanoch. Veľký rozdiel je medzi impulzívnymi činmi jednotlivcov a premysleným a zámerným konaním zodpovedných politikov a celej vlády. Tí by si mali uvedomiť, že nežijeme už v stredoveku a už vôbec nie v časoch „zaujatia vlasti“.

Slovensko, nielenže vo svojej histórii nepozná agresiu, ani územné nároky voči susedom, ale preukázalo svoju mimoriadnu veľkorysosť a tolerantnosť aj voči maďarskej menšine na svojom území, ktorej neoplácala „rovnakú mincu“, aká sa jej dostávala v Maďarmí ovládanom multietnickom Uhorsku. Maďarská menšina má na Slovensku

nielen základné a stredné školy s vyučovacím jazykom maďarským a rozsiahle možnosti rozvíjania svojej národnej kultúry, ale aj primerané zastúpenie v parlamente, o čom Slováci v Maďarsku nemohli ani snívať, aj keď ešte neboli „zdecimovaní“ na dnešnú úroveň. Dôkazom skutočného vzťahu väčšinového národa k národnostnej menšine nie je národnostný zákon, ktorým sa MR pýši vo svete, ale vývoj počtu príslušníkov menšín. Zatiaľ čo v MR klesol počet Slovákov (okolo roku 1920 asi 400 tisíc) na púhych 2,5 % (čo sa rovná genocide), v tom istom čase v SR rovnaký počet Maďarov stúpil na vyše 500 tisíc – t. j. na 125 % !

Vo svojom otvorenom liste maďarskému prezidentovi som uviedol, že svojimi aktivitami sa diskvalifikoval – nielen ako bývalý predseda maďarského ústavného súdu, ale aj ako prezident členského štátu EÚ. Zväziť svoje zotrvanie na zodpovednom poste ministerky zahraničných vecí by mala aj pani Kinga Gönczová, ktorá sa tak ochotne „dala do služieb“ kampane SMK !

Mám viacerých dobrých priateľov – Maďarov žijúcich na Slovensku, v Maďarsku, aj v ďalšej cudzine. Dva roky mi bol Maďar dokonca šéfom na mojej zahraničnej misii pre UNDP v Laose – dodnes pestujeme naše priateľstvo. Veľmi si cením aj dlhoročné priateľstvo s profesorom Mosonyim, ktorý musel z Maďarska odísť v roku 1956, aby sa stal svetovo uznávanou kapacitou v oblasti hydroenergetiky. Jediné Maďarsko si necení jeho rady – on je totiž tvorcom projektu vodného diela Nagymaros a dodnes je hlboko presvedčený o jeho užitočnosti pre oba štáty – Slovensko aj Maďarsko.

Záverom by som chcel zdôrazniť, že kategoricky odsudzujem prejavy neznašanlivosti a agresivity voči bližným inej farby, rasy, národnosti alebo náboženstva. Ale považujem za ďaleko nebezpečnejšie aktivity a intrigy politikov, ktorí si svoju kariéru budujú na živni a šírení národnej nadradenosti, ktorí sa – ako maďarský ex-premiér Antall – prehlasujú za „vodcu“ (dokonca premiéra !) aj Maďarov, ktorí žijú v okolitých krajinách (okrem Rakúska – lebo na to si netrúfajú !). Tak ako sú Slováci žijúci v iných štátoch lojalní voči väčšinovému národu a voči vláde príslušného štátu, mali by aj Maďari žijúci na Slovensku – popri pestovaní svojho jazyka a kultúry – prestať živiť bolesť nad stratenou ríšou a pociťovať zodpovednosť v prvom rade za pomery v štáte, v ktorom žijú. Už ne jeden politológ konštatoval, že Rakúšan, Švéd aj ďalší sa vedeli zmieriť so zmenšením svojho štátu, aj sféry svojho vplyvu, len Maďari stále snívajú o zjednotení „Maďarstva“, či dokonca o návrate Uhorského štátu v pôvodných hraniciach ! A to môže vyvolať aj neželané reakcie!

MIROSLAV LIŠKA
ex-prezident

Slovenského priehradného výboru

Kresba: Andrej Mišanek

PAVOL JANÍK

Nový Sad

(Medzinárodný literárny festival
od 28. augusta do 2. septembra 2006
- Spolok spisovateľov Vojvodiny)

*Minerálna voda
Knieža Miloš
pramení v budove
Kontinentálnej banky.*

*Zlatník Smieško
na Židovskej ulici.*

*Čínsky obchod
na Šafárikovej ulici.*

*Prečiarnutá smrť
komunizmu
na ulici národných hrdinov.*

*Sprej Intimo
pod pazuchou sochy
Svetozara Miletiča.*

*Čierne-červený kôň
v dámskych lodičkách
s vysokými opätkami
sa pasie pred radnicou.*

Pneuservis LaGuma.

*MB pivo – svetové, ale naše!
McDonald's na Trhu slobody.*

*Všetky choroby
spôsobuje nedostatok alkoholu.
Vlastenectvo je choroba.*

*Rómovia na koňoch.
Rómovia v Porsche.*

*Veľká zľava
demokratických hodnôt.*

Vďaka za víziu.

*Biznis je biznis,
ale čo je literatúra?*

*Básnik je ako Tesla
človek s hlavou mimo času.*

Už sa len zbalte.

*Ku každej pôžičke vám dáme
super cool slnečné okuliare.*

*Pireaus Banka.
Nové potreby - nové riešenia.*

(Dokončenie z 1. strany)

Veľkým hriechom parlamentov je úmyselné ponechávanie nedokonalosti v zákonoch. Aj tam je zašifrovaná túžba a motív byť neohraničený, mimo dobra a zla a rýchlo sa dostať z problémov.

Aj parlamenty tak môžu opakovať pád prvých ľudí a pripravovať pád celej spoločnosti.

Je nebezpečné, ak sa s touto motiváciou niekto obracia na vedu a ešte horšie, ak sa s tou motiváciou obracia na politiku. Môžeme aj dnes pozorovať úsilie niektorých eliminovať všetko, čo je schopné nejakou polarizovať túto dimenziu dobrého a zlého. Kresťanstvo je v prvom pláne nanovo napádané. V súčasnosti je to aj prostredníctvom útoku na rodinu. Je tu snaha o rozpustenie národov v akomsi konglomeráte veľkoeurópanstva, ktorá má v sebe skrytý aj spomínanú motiváciu „byť neohraničený“. Všetko, čo je schopné personálnosti, je označované ako zastaralé. Nerozhrešený človek sa stáva veľkým problémom seba samému a iným.

Rozpoznávať túto chybnú motiváciu v osobnom živote, ale aj v makrospoločenských procesoch je osudovo dôležité. Kultúra vo svojej podstate okrem iného zachováva a odovzdáva kontinuitu skúsenosti s identifikáciou týchto dvoch nebezpečných túžob v človeku. V literárnej spisbe, výtvarnom umení, hudbe, dramatickom umení sú zachytené udalosti, príbehy spojené s týmito dvomi túžbami človeka.

V románe Biela veľryba mizne kapitán Achab v hlbine oceánu zamotaný do povrazov harpúny na chrbte veľryby. Koľkokrát ignoroval potrebu rozlíšiť dobré a zlé, napríklad keď odmietol hľadať stratený veľrybársky čln inej lode, hoci ho o to požiadal jej kapitán.

Mohli by sme hovoriť o Achabovskom symptóme v XX storočí. Na Achabovský symptóm kapitalizmu poukázala encyklika Rerum novarum. Pozdejšie Centesimus annus. Globalizácia obsahuje tiež tento symptóm, ktorým vytláča ideu rovnomerného trvalého rozvoja.

Aj biblické príbehy priťahujú údaje o tomto chybnom motíve a jeho dôsledkoch. Napríklad kráľ Dávid dáva zrátať svoj ľud napriek varovaniu proroka. Mení tak kategóriu „ľud Boží“, na kategóriu „ľud kráľov“. Ľud sa stáva strategickým bodom, oslabuje sa jeho povedomie bytia. To je dôsledok motívu mať viac života iba cez hmotné, túžbu po neohraničenosti a rýchlym vybfdnutí z problémov. Dôsledok opustenia modlitby, ktorá pomáha rozvíjať spirituálny motív mať viac života a dynamizovať tak prirodzený motív hľadania zmyslu života.

Známy monológ Bez-

Stratená harmónia

uchova v Tolstého románe Vojna a mier v podmienkach zajatia a stráženia vojakmi uprostred zimnej noci, kedy v tejto determinácii osudom objavuje alebo plné hviezd a robí dôležitý krok od determinát životia v zajatí k propozíciám. Od konkrétneho času a miesta svojho života k propozícii, ktorú pre svoj život zakladá z tohto zážitku transcendentna, keď tvrdí strážiacemu napoleonovskému vojakovi, že je slobodný.

Jozef Mak v príbehu J. C. Hronského žije život ako vážnu záležitosť. Viac ho žije, ako reflektuje. Žije ho ako svedectvo. Uprostred ľudí, ktorí podľahli túžbe po neohraničenosti, ponad polaritu dobrého a zlého. Stretnutia s neporiadkom týchto osôb nenarúšajú jeho pocit, že on sa má snažiť zachovať v poriadku osoby. On to nereflektuje, iba cíti. Napriek tomu, že je prostredím nesprávne rozpoznávaný, nestráca orientáciu. To je kus slovenskej reality, veď aj slovenská mentalita sa musela udržať v prostredí, ktoré ju nesprávne poznávalo, ba ešte poznáva.

Tentoraz sme rozpoznávaní cez technológie s dôsledkami, že bude vyradené poznávanie cez vzťahy.

Pri páde prvých ľudí a všetkých ostatných pádoch zlo ponúklo „technológiu“ v spojitosti s nesprávnou motiváciou byť neohraničený ponad „dobro a zlo“. Poznať dobro a zlo akoby pomimo osobný rámec, akoby prví ľudia mali ostať ponad túto dilemu. Akoby Stvoriteľ bol nad svetom, a nie so svetom. Vo vzťahu k svetu.

Vývin ako „emancipáciu“ od tejto ponúkanej „technológie“ prví ľudia nezvládli. Stali sa iba strategickým bodom v plánoch zla. Obrátili sa na možnosti svojho vývoja s nesprávnou motiváciou k sebamoci, maximalizácii sebaumocnenia, ale iba „technickou procedúrou“ spojenou so zakázaným ovocím. Akoby preskočením osobného vývinu.

Pozitívna motivácia, s ktorou sa človek obracia na svoj a spoločenský vývoj, je založená na snahe emancipovať sa od racionality technologických systémov, ktoré sa neobracajú k človeku komplexne ako k osobnosti v jeho bio-psycho-duchovných súvislostiach, ale iba cez parciálnu požiadavku na niektoré zložky jeho psychiky, ktoré potrebujú na udržiavanie svojho fungovania. Nevyžadujú celého človeka, ale iba človeka, ktorý je spôsobilý riešiť úlohy, ktoré zadáva systém. A to systém tak spoločenský ako systém politický, výrobný-ekonomický, obchodný, technický, systém vzdelávania atď. Človek podľahne systému namiesto toho, aby ho zvládol a dal do služobného postavenia voči sebe. Dôsledkom je strata celistvosti človeka a nesprávne motivácie, očakávania človeka vo vzťahu k svojmu osobnému vývinu a celospoločenskému vývinu.

Možnosť rozvoja harmónie človeka je nahradená iba algoritmom systému. Aj prejavy napríklad hudobných prejavov mládeže sa nesú skôr v algoritmoch ako v harmónii. Tento algoritmus založený na racionalite systému nemôže nahradiť potrebu harmónie v človeku, ktorá je založená na objavovaní osobného zmyslu života a duchovnom naplnení spirituálneho motívu „mať viac života“. Ten je spojený s modlitbou.

Na psychologické charakteristiky modlitby poukazuje v Psychológii of religion Johnson, keď uvádza, že: modlitba prispieva k uvedomeniu si potrieb a skutočnosti. Pomáha k potrebné ľútosťi, dáva pocit prepáčenia a úcty, založenej na poznaní, že samostatnosť je sebaopoznávaním. Modlitba

vzbudzuje vieru, nádej, prináša pokoj. Znižuje strach, napätie a zlosť. Dáva novú perspektívu riešeniu problémov a vytvára nové plány pre činnosť. Vyjasňuje ciele, ktoré chce človek dosiahnuť. Koncentruje sily na ich dosiahnutie. Obnovuje psychickú energiu človeka cez kontakt s Božstvom. Zvyšuje citlivosť na potreby iných ľudí a podnecuje k altruizmu. Potvrzuje hodnoty a pripravuje k prijatiu všetkého čo sa stane. Podporuje lojalnosť k večnosti, vytrvalosť a pobožnosť. Integruje osobnosť cez oddanie sa vyššiemu poriadku.

Spoliehanie iba na algoritmus systému oslabuje ľudskú vôľu. Je zaujímavá súvislosť, že v tomto svete systémov sa aj z psychológie vytrátila tematika psychológie náboženstva, psychológie vôle, problematika svedomia, nádeje a chápanie vývoja a vývinu ako sebazlepšovania, ktorá je zúžená iba na sebaumocňovanie. Algoritmus v tom lepšom, kontrolovanom poňatí pomáha efektívne vyjadriť determinácie. Môže mať svoj ohraničený význam.

Kultúra je proces vymaňujúci človeka z determinácií a kauzalít. Kultúra pomáha človeku objavovať propozície svojho vývoja a prekonávať tak determinanty. Už taký starý fenomén tohto procesu, akým je príbeh, má svoju propozíciu v protopribehu, v udalosti, v ktorej sú analekticky v rozdieloch vopred vyznačené vzdialenosti. Už príbeh rozprávok učí v najútlejšom vývoji detí rozpoznávať vopred danú vzdialenosť medzi protikladmi dobrom a zlom. Krásou a škadredosťou. Láskou a nenávisťou. Pravdou a lžou. Slobodou a neslobodou. Vopred danú vzdialenosť v rozdieloch ako napríklad vzťah muž a ženy, dospelého a dieťaťa, práce a pláce, dňa sviatočného i všedného. Rozdielov na začiatku príbehu a na jeho konci. Rozhodujúce sú pritom vzťahy.

Protopribehy učia žiť vo vzťahoch lepšie.

Oproti tomu novodobé „rozprávky“, ktoré majú svoj základ v technológiách, prinášajú iba obrazy, ako vzniká sila, koľko jej je. Ako sa jej všetci boja. Možno tu pripomenúť „pokémonov“.

Sprievodným znakom toho, že v spôsobe života sa obtiažne nachádzajú vopred dané vzdialenosti v protikladoch alebo aj rozdielnostiach, je pribúdanie dialektiky a napätí, ktorá sa s ňou spája.

Cesta od determinát k propozíciám nie je ľahká. Odcudzený človek ostáva v zajatí determinát a vynára sa u neho túžba po neohraničenosti. Symptómami je vždy jednostrannosť, úniky k nadmernému svetu záľub, zábavy, hry, ale aj workoholizmu, vášňam, závislostiam. Je to problém okrem iného aj psychológie hriechu, ktorý drží človeka v zajatí determinát, ktoré sú prežívané reálne alebo iluzórne, ako ohrozujúce. Prežívanie tohto ohrozenia môže oslabovať vzťah k hodnotám, rozlišovaniu medzi dobrým a zlým. Upevňuje sa u niektorých ľudí vzťah k časnosti a oslabuje povedomie večnosti. Dochádza k prekrúteniu významov. Nadradzovanie sa, pýcha sa môže prejavovať ako potreba prezentovať jedinečnosť. Nedostatok solidarity sa môže prezentovať ako nutnosť kontrolovať nespoľahlivý svet. Ako robenie nutnej selekcie. Bezohľadnosť ako nevyhnutná tvrdosť, dokonca vôľa, v labyrintoch osudu. Tu pramení nezáujem vyľahčovať život, stratilo by sa sebaospravedlnenie, že to tak muselo byť. Luxus a sebarozmaznávanie môže sa vydávať za hľadanie harmónie. Pohodlie za každú cenu sa môže vydá-

vať za pokoj. Symptómom, že v spoločnosti je takýchto postojov veľa, sú útoky na kultúru, náboženstvo, rodinu, sociálnu spravodlivosť, výchovu, relativizovanie hodnôt. Orientovanie sa na seba, egocentrizmus sa môže prezentovať ako pestovanie estetiky alebo domnelá výsada na nejakú činnosť. Títo ľudia, ktorí uviazli v determinantách života, môžu uniknúť z tohto zajatia chybou túžbou byť neohraničení a rýchlo sa dostať z ťažkostí. Najmä ak obtiažne tvoria propozície vo svojom živote.

Pre determinantu času je propozíciou transcendentno. Aj ako snivosť v básni, poviedke, obraze, propozíciou sebaobrazu je ľudská osoba a jej objavený základ, ktorý pomáha integrovať do obrazu o sebe pravdy. Propozíciou pre činnosť je konanie, ako jeho genézu popísal M. Blondel. Teda nemôžeme činnosť uzavrieť do jej produktov, pretože to zabraňuje objavovaniu jej vzťahu k bytiu, ktoré sa konaním prejavuje. Propozíciou hermeneutických daností človeka sú hodnoty a motív mať zmysel života. Dôležité je nepotláčať tieto vyvíjajúce sa propozície. Propozíciou spirituality je zvnútornená religiozita.

Záťaž, ktorá na ľudí dopadá z racionality systémov civilizácie, je enormne náročná na psychiku. Tak ako organizácia kapitalizmu enormne vyčerpávala ľudí najmä fyzicky v deväťnástom storočí a začiatkoch XX. storočia, tak dnes jeho technologická podoba, jej organizácia vyčerpáva enormne ľudskú psychiku. Psychická angažovanosť je taká intenzívna, že prekrýva duchovné potreby. Nerozlišuje sa dost medzi psychickým a duchovným. Zamiňajú sa. Tak ako vtedy aj teraz je tu riziko, že ľudia opustia svoj religijný rozmer a že svoje kultúrne potreby obmedzia na konzum a napodobovanie pochybných vzorov. Nárast sociálnej patológie signalizuje tento trend. Práve propozície, ako sme ich naznačili, sú premostením k duchovnu. Cieľom výchovy je učiť premosteniu od determinát k propozíciám. Kultúra svojimi dielami k tomu napomáha a povzbudzuje človeka, aby spájal pragmatické úlohy svojho života s existenciou, zmyslom, spiritualitou.

To, čo by mohlo zjednotiť ľudí a aspoň tých politikov, ktorí akceptujú kresťanstvo, je snaha o také podmienky v spoločnosti, aby občan nebol vystavovaný enormným tlakom, stresom, záťažou. Aby sa nehlásali pochybné tézy. Napríklad, že treba ľudí vo funkciách veľmi dobre zaplatiť, aby neboli korumpovateľní. Akoby sa to dalo. Alebo, že človek musí cítiť nejakú hrozbu, aby bol motivovaný, potom čím väčšia hrozba, tým väčšia motivácia. Napríklad výskumy psychického stavu nezamestnaných a zamestnaných v regiónoch s nízkou možnosťou zamestnať ukazujú, že obidve skupiny sú rovnako neurotizované. Jedny strachom, že stratia prácu, druhí strachom, že ju nemajú. Zápas o človeka sa môže odohrávať v smere jeho depersonalizácie a manipulovateľnosti a snahou zmocniť sa jeho svedomia a zaradiť ho do algoritmov systémov, ktoré skôr či neskôr zúžia repertoár jeho myslenia, čítania, jednania, depersonalizujú. V spoločnosti sa môže objaviť kritické množstvo deviácií. Alebo to môže byť zápas o jeho plnší sebarozvoj, vývoj, v ktorom majú miesto hodnoty, autoregulácia a zrelosť emancipovať sa od systémov, objavovanie harmónie života tak, aby si človek zachoval svoju osobnú zainteresovanosť a tak aj dobré životné ciele.

STANISLAV HVOZDÍK

Fenomén kresťanskej svätosti má svoje korene v biblickej antropológii. V dejinách Cirkvi a evanjelizácie národov predstavujú nepretržitú skúsenostnú realitu duchovného života. Historicky sa tento fenomén vyjavuje ako prítlačivý model zmysluplného dokonalého života, a to v modelovej i reálnej situácii. Pri štúdiu sakrálneho a profánneho v našej kultúre a literatúre sa vynoril fenomén svätosti v kultúrno-historickej reflexii, ako aj pri sústreďenom pozorovaní súčasných duchovných premien sveta, a to v strete antikresťanských tendencií a ideí s programom civilizácie lásky (pontifikát Jána Pavla II.) a s konkrétnym svedectvom viery moderných mučeníkov a vyznavačov. Moje uvažovanie sa vymedzuje priestorom domácej kultúry a literatúry, ako aj kultúrno-historickým prístupom, ktorý mi je blízky. Prítom si uvedomujem teologickú, filozofickú, spirituálnu, cirkevnú, hermeneutickú zložitost' problematiky svätosti. Preto moje úvahové reflexie a marginálne sa budú týkať predovšetkým 1. poslania „svätých“ v národných dejinách („národných svätých“), 2. niektorých prejavov svätosti v našej národnej kultúre a umeleckej literatúre. V zámere príspevku je obsiahnutá túžba otvoriť širšie pozorovanie a skúmanie svätosti v duchovnej kultúre našej súčasnosti. Tento fakt vtlačil textu úvahovú čiastkovosť, historický exkurz, miestami referenčný komentár, evidenciu alebo náznak, odkaz na potreby ďalšej konkrétnej analýzy.

O svätosti a o svätých budeme uvažovať v rámci katolíckej Cirkvi, uvedomujúc si odlišnosť svätosti v byzantskej, pravoslávnej ako aj v nekresťanských náboženstvách sveta.

I.

Kategória svätosti má v bežnej interpretácii rôzne významy, historicky premenné a modifikované v reálnom časopriestore. Svätosť nie je vlastnosť, hoci sa na prvý pohľad môže aj takto vnímať. Svätosť nemožno stotožniť s kategóriou posvätna, s kategóriou sacrum, ktorú rozpracovala religionistika a etnolinguológia. Hoci spojitosti možno nájsť dosť, najmä v oblasti psychického prežívania tajomstva „neznámeho“ zjavu i javu (mysterium tremendum et fascinorum). Ale práve kresťanské chápanie osobného a zjaveného Boha demytizuje ono predkresťanské a mimo kresťanské „tremendum“, strach a úžas, a mení ich na bázeň a úctu v istote viery. Svätosť nie je dodatková, kontingentná hodnota, Cirkvou ako inštitúciu pridelovaná. Cirkve nie je inštitucionálnym arbitrom svätosti. Ona však uznáva realitu konkrétne realizovanej svätosti, priznáva ju a povyšuje na verejnú úctu. Kategória svätosti nie je iba kategóriou teologicou, normatívnou, teoretickou. Naopak. Je ústrednou kategóriou evanjelia, kategóriou bytostnou, cieľovou. Svätosť – ako sa ukazuje – je evanjeliový projekt nového človeka, človeka podobného či pripodobeného Ježišovi Kristovi, alebo lepšie povedané: človeka nasledujúceho život Krista. Je to osobný projekt, ktorý má svoje vyjadrenie predovšetkým vo sv. Písme. V istom zmysle ide o „bytostnú sakralitu“, o možnosť realizovateľnú v každom čase. Všetci sme povolani k svätosti. „Všetci sme spoločnosťou svätých“ (Benedikt XVI.). „Svätosť je skôr túžba a veľkorysý úsilie“ človeka po dokonalosti, píše autori pokoncilovej asketiky a mystiky A. Gazzeda a A. Leonelli (s.59). Len Boh je svätý a ľudská osoba sa môže stať svätou len tak, že vstúpi do vzťahu s Bohom s radikálnou zmenou k dokonalosti (S. Zonták, s.23).

Svätosť nie je historickou kategóriou, ale ontologickou, bytostnou, lebo sa viaže na nepretržitý vzťah človeka k Bohu, na dejinný úděl človeka. O prítomnosti svätosti v ľudskom dianí, v náboženskom živote niet pochýb. Tak isto niet pochýb o prítomnosti svätých v našom duchovnom živote, čo vyplýva z Kréda.

Sprítomňovanie svätých, spravídla z minulosti, nám Cirkve však predkladá: ako veľdiela Božej milosti, ako príklad ich spolubývanie s milosťou, ako dôkaz o pôsobení duchovných hodnôt v človeku a spoločnosti, ako výzvu k hrdinskému životu, ako možnosť dosiahnuť istý stav „svätosti“, ako obohatenie „tajomného tela Kristovho“ (Gazzeda - Leonelli, s.148). Keďže Cirkve je univerzálna a apoštolská, aj svätosť má univerzálny charakter, lebo sa vzťahuje na všetky ľudské spoločnosti. Pri jej získaní neplatia nijaké kritériá, ani obmedzenia: vekové, sociálne, stavovské, národné, rasové, kontinentálne, politické, estetické a pod.

Sprítomňovanie svätých je transkulturný jav a tvorí časť jadra kresťanskej tradície. V sprítomňovaní svätých sa vyjavuje udalosť svätosti a pôsobenie Bo-

PETER LIBA

Svätí v národnej kultúre

žej milosti a moci. Evanjeliová duchovnosť je v istom zmysle normou svätosti (H. Urs von Balthasar). A v systéme učiteľského úradu Cirkvi, v sústave edukácie nábožnosti sa kritériá svätosti historicky vyvíjali, ozrejmovali, ustalovali. Najmä pri projekcii: zasväteného života, ako aj pri kritériálnom procese kanonizácie. Cirkve preda žije v konkrétnych dejinách a sama je pritom dejinotvorná. Je božsko-ľudská inštitúcia, ktorá vo svojej rozmanitosti reaguje na konkrétnu dobovú situáciu ľudskej spoločnosti, a sama je ňou aj poznačená.

Uvedenú skutočnosť musíme prijať, ak chceme uvažovať o poslaní „národných svätých“. Toto gramatické spojenie je však alogické. Každý „národný svätý“ je preda univerzálny svätý. V podstate teda niet „národných svätých“. A preda: kult svätých je vždy lokalizovaný do konkrétneho kultúrneho času a priestoru. Ba v mnohých prípadoch je zárodkom i dôvodom, prameňom i príčinou všeobecného uznania svätosti. Zdá sa, že si treba ešte raz uvedomiť priestor nášho uvažovania, t.j. vzťah medzi univerzálnosťou svätosti a svätého a medzi partikulárnosťou národného, národnostného, etnického. To na jednej strane. Na druhej strane treba objasniť historicko-vývinový vzťah Cirkvi k národu. Dejiny Cirkvi sú zároveň aj dejinami sekularizovaných kultúr národov i kontinentov, a naopak. Kategória národa nie je kategóriou politickou. Niet politických národov. A tie koncepcie „politických národov“, ktoré sa vytvorili v 19. a 20. storočí aj na našom historickom tele, neobstáli, lebo nerespektovali realitu prirodzeného vývoja novodobých národov. Národ je duchovná kategória. Zmysel vzniku a rozmanitosti národov a etnik zatiaľ nikto nevie vysvetliť, hoci o genéze ľudstva a jednotlivých národov sa píše veľa. Pojem národov, resp. aj etnik na jazykovej odlišnosti pozná Starý i Nový zákon. Ba Starý zákon pozná aj „svätý národ“ židovský, vyvolený. Mocensky motivovaná túžba byť „vyvoleným“ národom sa neraz v dejinách Európy objavuje na rôznych miestach a v rôznych dobách východu, stredú, západu Európy. Národ je istá časť ľudstva, teda časť z celku, ktorý je predmetom i záujmom Kristovej zvesti a následne pôsobenia Cirkvi. Národ nestojí v opozícii Cirkvi. On je jej misijným poľom, inkulturačným priestorom. Národ ako duchovná kategória dokáže plniť univerzálne funkcie, pravda za predpokladu, že nepovýši svoju odlišnosť na jedinečnosť a ideu národa nad univerzálne hodnoty ľudstva. Novodobé národné hnutia a vlastenectvo nemožno stotožniť s nacionalizmom.

Evanjelizácia, hovorí Ján Pavol II. (Pamäť a identita, s.92) „dala začiatok civilizácii kultúre národov“ v Európe. Treba prijať postreh L. Hanusa, ktorý tvrdí: „Od prvých koreňov národného bytia sa stáva duša tejto tradície kresťanskou“ (s.281). Aj vznik nášho národa je spojený s kresťanstvom, s misou sv. Cyrila a sv. Metoda. J. Steinhilbel v knihe Nitrianske kniežactvo (2004) jasne dokázal, že nitrianske kniežactvo sa nekrýlo s nitrianskou diecézou, ale s celým územím Slovenska, ktoré aj jurisdikčne patrilo pod Metodovo arcibiskupstvo. Často diskutovaná otázka cyrilko-metodskej tradície v protiklade k tradícii sv. Svorada a sv. Benedikta má aj politický podtext. Svätý Svorad a sv. Benedikt sa ani v roku 1038 nevnímali ako „regionálni“ svätí, resp. svätí nitrianskej diecézy, ale ani ako národní, t.j. uhorskí svätí. Pojem národa v dnešnom zmysle stre-

rodný a emancipačný proces osvietenstva a racionalizmu v sprievode mocenského (politického) hnutia maďarskej národnosti v 18. a 19. storočí.

Práve kontext „slovanskej jednoty“ a neskôr slovenskosti sa upevňuje odvolaním sa na tradície svätých: sv. Prokopa, sv. Cyrila a Metoda, sv. Vojtecha, sv. Svorada a sv. Benedikta, neskôr s rozvojom historického poznania aj na sedmočetníkov. Táto duchovná aktivita prebieha iba v jednej časti rodiajacej sa národnej kultúry – v časti katolíckej inteligencie. Keďže do národno-emancipačného pohybu vstúpil na Slovensku aj protestantizmus a v niektorých okolnostiach prevzal iniciatívu, tradícia svätých, odvolávanie sa na slovanských svätých, sa redukuje, minimalizuje. A keďže Slováci nemali v minulosti vlastný štátny útvar nijaký svätce nemohol prevziať patronát nad slovenským národným po-

zbožnosti, ako aj prejavom stupňa osvietenia si evanjeliových cností. Kult svätých je síce závislý na modeli svätosti, aký predkladá Cirkve, ale sa realizuje podľa interpretačných a osvojovacích schopností laikov, teda v sústave aj ľudového náboženstva. Usmerňovateľom, iniciátorom tohto procesu bola a je Cirkve. Preto je dôležitý priestor poznania vzťahu Cirkve – laické spoločenstvo, Cirkve – zasvätené spoločenstvá, Cirkve – štátna správa, diecéza – župa, dekanát – okres, fara – veriaci, ak máme brať do úvahy administratívno-právne členenie spoločenského zriadenia v rôznych premenách historického času.

Model svätosti, aký možno pozorovať v našej kultúre, sa odvíjal od monastyrského modelu prvých kresťanských storočí. A potom zasa podľa jednotlivých škôl spirituality. Základný vzťah človeka k Bohu sa odohráva v procesoch cirkevného života a sekularizovaného života (benediktíni, františkáni, dominikáni, karmelitáni, graciáni, saleziáni, sulpiciánska spiritualita). Mnišsky model svätosti má svoje vývinové meandre. Zdôrazňujem to preto, lebo kult svätých sa viaže predovšetkým na miestnu kultúru: duchovnú i svetskú, je vždy lokalizovaný, konkrétny a zjavný. Myslíme tu, pravda, na kult kanonizovaných svätých i na zrod individuálnej svätosti.

Model svätosti, aký možno retrospektívne sledovať v našej kultúre, sa odvíjal od monastyrského modelu prvých storočí kresťanstva – od pustovníka, pútnika po cenobitu (kláštor, lavry, spoločenstvá, hnutia). Tento model svätosti i spirituality podliehal vývinovým zmenám a kultúrnym procesom jednotlivých období dejín Cirkvi i všeobecných dejín spoločenských systémov, národov, etnik, sociálnych skupín a pod. Až do 19. storočia, resp. do 20. storočia prevládala model mnišskej spirituality. V našej kultúre – zdá sa – svätosť sa spájala s dvomi typmi mnišskej spirituality: západnej i východnej. Zjednodušene povedané: východný model múdreho starca – pustovníka, dobrodinca a radcu, introvertný s dôrazom na myslenie srdcom a na osobu; západný model múdreho a spravodlivého starca – pustovníka, extrovertný, zameraný na rozumové myslenie a spoločenskú charitu, na Boha. V oboch modeloch sa uplatňovala práca a askéza, odlúčenosť od bežného života, výlučnosť. Dokumentujú to predovšetkým legendy a životopisy, umelecká literatúra. Lenže pustovníka a pútnika vystriedali neskôr mučeníci, misionári, vyznávači, zakladatelia reholí, mystici, vnútro cirkevní reformátori, mysliteľia... Ak pre obdobie prvých kresťanských storočí je typická univerzalita, vyjadrená kanonizáciou rôznych povolani, národných príslušností, veku i pohlavia, raný stredovek posilňuje kanonizáciu na základe stavovského princípu (rodová šľachta, duchovenstvo). Len po Tridentskom koncile sa do zástupov svätých dostávajú tí, ktorí majú podiel na duchovnom katolíckom zrení. V tomto ohľade rozhodujúce sú dekrétty pápeža Alexandra III. (1170), Urbana VIII. (1634), Benedikta XII. A najnovšie Jána Pavla II. Uvedená problematika beatifikácie a kanonizácie je zaiste zložitejšia a komplikovanejšia.

Z hľadiska dejín našej národnej kultúry Cirkvou kanonizovaní svätí pôsobili na veriace spoločenstvá vo viacerých významoch, bez ohľadu na to, či nástrojom pôsobenia bol kostol (hlasné čítanie životopisov, kázne, katechéza), škola, kláštor, alebo neskôr aj individuálne čítanie životopisov svätých.

1. Popri vieroučnej a mravoučnej úlohe ich životné príbehy plnili pretváraciu funkciu osobného, ľudského osľachťovania na sebazvedlávacej osi zmeny: od prírodného stavu k duchovnému.

2. Model získanej svätosti plnil úlohu realizácie kresťanského životného štýlu.

3. Približoval na osi vzťahov: svoje – cudzie prvky a modely správania z iných kultúr Európy, Prednej Ázie, Afriky, prvky východných, stredozem-

dovke nepozná. V čase vzniku uhorského kráľovstva nemožno hovoriť o jednotlivých národoch. Etnicko-rodové členenie ešte dlho dominovalo nad vedomím jazykovej príbuznosti. Aj Cirkve poznala iba územný princíp džňaz, kráľovstiev, kniežactiev, či iných pospolitostí. Ani sv. Štefan, ani sv. Imrich, ani sv. Ladislav neboli vyhlásení za svätých kvôli ich etnicko-rodovej príslušnosti, ale kvôli christianizácii všetkých národov a národnosti v mnohonárodnostnom uhorskom kráľovstve. Ani prvé legendy o uvedených svätých nezdržujú nijakú národnostnú výlučnosť, ale opak: vyzdvihujú duchovný prínos svätých, ich osobnú jedinečnosť, zakladateľskú a obrannú misiu kresťanstva.

Práve pri objasňovaní vzniku uhorského kráľovstva treba prijať štyri určujúce faktory:

- Predovšetkým sakralizovanú ideu „rimskeho impéria“ s hierarchickou pyramidnou skladbou štátneho útvaru na čele s kráľom, odvodeným od modelu nebeského kráľovstva (princíp feudálneho poriadku);
- Istý stupeň „politickéj religiôzности“ (vzťah: trón – oltár);
- Nastupujúcu krízu vzťahu latinská cirkevná kultúra – byzantská cirkevná kultúra, ktorá vyústila do rozkolu roku 1045.

Kultúrna orientácia uhorského štátu bola jednoznačne latinská. Preto tradícia a kult sv. Cyrila a sv. Metoda, ktoré boli späté s byzantsko-slovanskou misiou, prezentovanou útvarom „Veľkej Moravy“, ktorá násilím zanikla, museli potom ustúpiť nastupujúcej latinskej kultúre.

d. Inkultúracia feudálnej Cirkvi mala predsa dobové „centralistické“ parametre. Stredovek „nepoznával význam laičtva, spolu s ním – ako vraví L. Hanus – ani význam národného momentu, národnej reči“ (s.293). Pravda, ako to na mnohých miestach svojej knihy Tisíc rokov Slovenska s Cirkvou ukazuje J. Ch. Korec, reč veriaceho ľudu, teda slovenská reč sa rešpektovala, využívala, a teda rozvíjala a upevňovala počas celého stredoveku.

Je všeobecne známe, že myšlienka zrodu slovenského národa sa vynárala zo stredovekej univerzálnosti v troch etapách:

- ako vedomie osobitej etnicity, s výrazom jazykovej a kultúrnej odlišnosti a tradície (princíp územnej identity);
- ako element „slovanskej“ uvedomovacieho procesu jednotlivcov a skupín vzdelancov v rámci Uhorska, i mimo neho (barokový slavizmus) v protiklade k uhorskému vlastenectvu (etatický princíp);
- Ako národno-uvedomovací, ob-

hybom v 18. a 19. storočí.

Aj „národných svätých“ v dejinách iných národov Európy sú zakladateľskými osobnosťami kresťanskej kultúry jednotlivých národov, ako napr. sv. Patrik v Írsku, sv. Václav v Čechách, sv. Juraj v Gruzínsku a pod. Národnými svätými sa stali len neskôr, v oslobodzovacom a obrannom procese, resp. v čase, keď sa budovali národné štáty. Ale to sú už novodobé dejiny. Úloha svätých sa preda sa spája a vyčerpáva duchovným, náboženským životom. Aj uhorskí svätí králi získali národnú maďarskú aureolu len v nacionálnom hnutí 19. a 20. storočia. V 19. storočí sa sv. Cyril a Metod v maďarskej administratívnej agende trenčianskej župy považovali za „cudzích svätých“, ako to dokumentuje životopis Š. Závodníka. Uhorskí svätí králi sí však aj slovenskými svätými už aj preto, že skoro všetci prežili časť života v Nitrianskom kniežactve, ktoré je základom Slovenska. Ale aj preto, že ich kult sa rozvíjal v našom národe, v našej duchovnej kultúre, v ktorej sa prezentovali ako širitelia a obrancovia kresťanstva a nie ako širitelia a upevňovatelia mnoho etnického mocnárstva, teda nie mocnárstva jedného národa.

J. Porubčan v inej súvislosti parafrazuje výrok českej historičky Z. Hledikovej, ktorá tvrdila, že Slováci nemajú „svojich národných svätých“ jednoducho preto, že (sme) v stredoveku nemali panovnícky rod. Tvrdila, že „panovnícky rod“ sa udržal len preto, „že z neho pochádzali svätí. To bol pre národ dôkaz, že tento rod vládne z Božej vôle“. Táto argumentácia zaväňa síce marxizmom, ale odkazuje na istý problém stredovekej cirkvi, ktorá sa však takou zjednodušenou interpretáciou nedá vysvetliť.

Politizácia svätých je dôsledkom sekularizácie štátov a vlád. Semiotický posun svätosti z jazyka duchovného života do širšej profánnej oblasti je dôsledkom hodnotových orientácií a zmien nastupujúcej modernity. To znamená aj pevné usadenie a potvrdenie posvätného a svätého v slovníku dobového národného myslenia a vyjadrovania. Aj pre A. Sládkoviča vec národa bola svätou vecou (Nehaňte ľud môj). „Všetci sme potomkami svätých“ a „národ, ktorý sa iba odvoláva na svojich predkov“ sa podobá zru, „ktorého hodnota je pod zemou“, hovorí J. Porubčan (s.199). Vážnosť a významnosť svätosti a svätých väzí predovšetkým v prítomnosti, v programe byť a žiť „veľkosťou svojej slúžiacej lásky“.

II.

Kult svätých v našej národnej kultúre sa stal mierou i znakom kresťanskej

ných, románskych, germánskych, severoeurópskych kultúr. Rušil takto krajné póly exotizácie, staval mosty spontánnej, prirodzenej kultúrnej plurality oproti rodiacemu sa európskemu alebo národnému etnocentrizmu.

4. Rozšíril metódy seba poznávaní a seba zdokonaľovania. Hierarchizoval duchovné a kultúrne hodnoty a takto buďoval efektívne korektívy morálneho a spoločenského zla.

5. Upevňoval individuálnu, osobnú zbožnosť.

6. Rozvíjal a upevňoval kultúru tradície Cirkvi a tým aj historické vedomie na pozadí domácej kultúry; domácu kultúru nasmeroval na kontext iných kultúr (princíp: aktualizácia – aktuácia).

7. Tradované a vždy pozitívne hodnoty, aký sa vyznačovali uctievaním svätých, sa ustalovali ako istota, ako možnosť správne sa orientovať v konaní dobra z lásky. Spravodlivá odmena za dobrý kresťanský život nebola len fikciou, ale reálne možné.

8. Svätí sa v mnohých ohľadoch zúčastňovali na budovaní národnej identity, na obrane a rozvoji jednoty kresťanskej a národnej kultúry.

Náboženská kultúra je súčasťou spoločenskej a národnej kultúry, ktoré dvíha do univerzality a podporuje jej zduchovenie. „Každý národ žije v dieľach svojej kultúry“, hovorí Ján Pavol II.

Veľké postavy cirkevných dejín, najmä zakladateľské a tvorivé osobnosti, sa právom historickej a etickej pravdy stávajú symbolmi humanizácie a spoločenského progresu. Aj preto sa často dostávajú do argumentačnej a príkladnej pozície hýbateľov dejín. Treba však povedať, že práve v zlomových a krízových situáciách dejín jednotlivých národov a spoločenských systémov sa svätosť a svätí politizujú, profanizujú. Profanizácia svätých začala protestantizáciou a pokračovala osvietenstvom, ateizáciou až po naše dni. Tento prúd negácie však nevyhlúčil ich ani z verejnej úcty, ani z duchovnej kultúry, naopak: rozmnožil ich rady ako nových svedkov viery, trpiteľov, vyznávačov, obrancov, mučeníkov.

V našej národnej kultúre podliehali politickej a dobovej interpretácii napr. Sv. Vojtech i sv. Ján z Nepomúku, Svätý Štefan a i. Napr. v druhej polovici 19. stor. T. Milkin z hľadiska slovanskej i slovenskej idey spochybnil význam sv. Vojtecha pre naše dejiny. Tvrdil, že sv. Vojtech poslušil na konci 9. storočia Arpádovcom a „latinikom“, a nie slovan-ským národom. Sv. Adalbert (v nemeckom i maďarskom pomenovaní) nie je osobnosťou, ku ktorej by sa Slováci mali hlásiť svojim kultúro- a výchovným spolkom. T. Milkin zo strany Ostrihomu dostal písomné pokarhanie a musel sa verejne ospravedlniť a vysvetliť svoje názory a postoje. V inom duchu a s iným zámerom sa vnášali jednostranné interpretácie do mučeníctva sv. Jána z Nepomúku, keď sa vyzdvihovala jeho údajná mlčanlivosť (spovedné tajomstvo) a menej jeho kritika nekresťanského života Václava IV. Objektívni historici uprednostňujú kritiku kráľa ako dôvod jeho smrti a mlčanlivosť s ohľadom na kráľovu manželku len predpokladajú (nie o tom historické svedectvo). V prvom prípade sa nechce brať do úvahy kontext vládnej moci, postavený v protiklade k univerzálnosti Cirkvi, v druhom prípade sa presadzuje vnútro cirkevný kontext na úkor komplexného hodnotenia. V oboch prípadoch na rozšírení kultu oboch svätcov v priestore slovenskej duchovnej kultúry mala záujem popri oficiálnej Cirkvi aj tradícia uhorského kráľovstva.

III.

Tým sme sa priamo či nepriamo dotkli jedného vážneho literárneho a historického prameňa svätosti a svätých. A tým je legendová literatúra. Pôvodný žáner legendy mal charakter verejného naratívneho alebo dramatického komunikátu. Dlho do stredoveku sa úryvky zo životopisov svätých čítali po svätej omši. V európskom priestore jestvovali

veľké súbory legiend (legendár), známe pod menami Jacuba de Voragine, J. Bol-landa, W. Aureka (1890). Legendy sú prevažne stredovekým literárnym žánrom, ktorého obľuba pretrvávajúca. Spomínam to preto, lebo životopisy svätých, t.j. legendy svätých patria aj do samostatného prúdu populárnej (poloľudovej) literatúry. Na jednej strane sa legendy považovali a považujú za historický prameň, na druhej strane sa dostávajú do úlohy sprostredkovateľskej, literárnej, príberajúcej aj pod tlakom ľudovej slovesnosti postupy fantastiky, nadprirodzenej mystiky. Nadobudli tak charakter mýtopoetického rozprávania. V romantizme legendy zaujali významných spisovateľov. Treba zdôrazniť, že jestvuje o nich bohatá odborná literatúra a nemožno ju na tomto mieste komentovať.

Zaiste by bolo užitočné – v našom duchovnom a kultúrnom priestore – vrátiť sa k poznaniu modelu svätosti a svätých, aký predkladal roku 1746 Fr. Anton Nedoman, rehoľník olomouckej diecézy, vo svojom Návode „na sväté jednaní a cvičení“, a na výklad „všetkých svätých obyčajov“. Čo treba zdôrazniť je skutočnosť, že v našej kultúre, v ktorej sa pred vydaním Legiend čítaní o Svätých a vyvolených Božích v Spolku sv. Vojtecha v rokoch 1880-1891 (za redakcie J. Malého, M. Kollára a A. Trúchleho) vychádzali životopisy svätých v podobe ľudového čítania, a to spolu s kronikami a rytierskymi poviedkami. Vychádzali jednotlivito a neviazali sa na cirkevné sviatky. Ich časté a opakované vydanie sa viazalo na nižšiu čitateľskú gramotnosť a záujem obyčajných ľudí. Mnohé pochádzajú zo stredovekého európskeho repertoáru. Napr. legenda o sv. Genovéve, o sv. Márii Egypťskej, o sv. Eustáchiovi, o sv. Peláгии, o sv. Anežke, ale aj o S. Izidorovi, roľníkovi z rozhrania 6. a 7. storočia, o sv. Jánovi Almužníkovi, o sv. Margite uhorskej ai. Skoro všetky sa týkajú svätíc zo 4. storočia. Dve z nich predstavujú prototyp kajúcnice (pobehlica, herečka), jedna je zasa patrónkou Paríža (motív obrany Paríža proti vodcovi Húnov, proti Attilovi), sv. Izidor – patrón roľníckeho chovu dobytká, sv. Ján Almužník je pochovaný v Bratislave. Aj postava Eustáchia, dôstojníka, ktorý bol upálený s celou rodinou za cisára Diokleciána (motív prijatia kresťanstva, erbový symbol: kríž medzi parožími jeleňa) sa viaže na prvé storočia kresťanstva. Nebude od vecí, ak pripomeniem, že aj Mária Egypťská, aj Pelágia z Jeruzalema sa nachádzajú v gréckokatolíckom kalendári. Obe v legendách sú označené ako pútničky i pustovníčky.

Poznamenať prichodí, že žáner legiend o svätých sa vyvíjal v závislosti rastúcim počte svätých i na zmenách v cirkevnom kalendári. V našej kultúre 19. a 20. storočia sa popri Cirkvou schválených legendách rozvíjajú životopisné diela, zväčša prekladané a upravované pre nenáročného čitateľa. V niektorých vývinových formách sa rozprávanie životopisných príbehov posúva do úsmevnej satiry. Najmä v legendách, v ktorých postava sv. Petra nadobúda charakter naivného, nerozumného, zlo-myseľného spolupútnika Boha putujúceho na zemi. V každom ohľade legendy o svätých vykonali svoju duchovnú, pre-tváraciu a zošľachtovaciu úlohu. V mnohom majú podiel na ustáľovaní symboliky svätých.

Nepoznám pôvodnú literárnu legendu od slovenského autora, ak odhladíme napr. od rukopisného životopisu sv. Martina, ktorý v 15. storočí napísal Vavrinec Koch z Kropáčok (podľa L. V. Prikryla sa rukopis nachádza vo Viedenskej knižnici), prípadne aj od životopisu sv. Jána Kalazanského od Juraja Chroneca z roku 1768. Dôkladný výskum môže priniesť ďalšie prekvapenie. Všetko, čo poznáme od 18. storočia, to sú texty preložené, prerozprávané, edične upravené podľa dobových potrieb. Len v ostatných rokoch, v súvislosti v beati-fikáciou P. P. Gojdiča, D. M. Trčku, Z. Schelingovej, s vyhlásením Košických mučeníkov za svätých sa situácia mení. Ide o práce A. Habovštiaka, M. Fedora, o torzovitý román V. Šikulu a i. Nemož-

no obísť ani historikom R. Marsinom preložené a vedecky komentované Legendy stredovekého Slovenska, s pod názvom Ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov (1997). A obísť tiež nemožno životopisy svätých v prerozprávaní M. Liptovskej a R. Ondruša. Osobitnú úlohu v rozvoji životopisných žánrov svätých v našej nedávnej dobe predstavujú práce Štefana Senčička, misionára, spisovateľa a rozhlasového pracovníka (Svätí severoamerickí mučeníci, Moderný apoštol, Listy svätých... a i. Podobne aj práce Augustína Krajčíka (1914-1979), publicistu a prenasledovaného kňaza, ktorý zanechal v rukopise životopisy svätých: Terézie Veľkej, K. Márie Hofbauerovej, J. Neumanna, M. de Liguori a i. Výskum tohto druhu náboženskej literatúry nie je uspokojivý.

Oveľa pestrejšie dokumentuje slovenská próza životy svätých solúnskych bratov. Nemyslí iba na exulanta Tatarského a M. Ferka. Ale na rad iných autorov. V poézii od B. Sólósiho (Cantus catholici) vedie cesta k J. Hollému (aj k piesni o sv. Antonovi Paduánskom, o sv. Martinovi), ktorý oproti mnohým vo svojich eposoch zdôrazňuje slovenskosť, nie slovanskosť, od A. Sládkoviča k Hviezdoslavovi, ktorý oboch svätých bratov prirovnal k apoštolom, k sv. Petrovi a sv. Pavlovi. V šesťdesiatych rokoch 19. stor., v miléniu, v r. 1863 sa za apoštolu Slovanov považoval sv. Pavol, kvôli jeho misijnému pôsobeniu v tomto meste i kvôli slovanskému osídleniu. V r. 1963, 1985 vyšlo niekoľko príležitostných básní s odkazom na sv. Cyrila a Metoda (M. Chuda, J. Tóth, J. Reznik a i.). V tomto ohľade je vý-nimočne neoceniteľný zápas básnika V. Turčányho o spoznanie Proglasu Konštantína Filozofa, nielen prebásnením, ale aj literárnohistorickým a európskeho zdôvodnením básne ako európskeho skvostu. V Turčány najmä v zbierkach Oheň z neho, Radar a dar, Srdece zve a vyzváňa vyjadril básnickým spôsobom svoj vzťah aj k sv. Gorazdovi a i. Paralelne, s osobitným akcentom sa básniky k tradícii sv. Cyrila a Metoda vyjadrujú v básnici exilu: M. Šprinc (Láska sv. Kláry), R. Dilong (Svätec z Assisi) G. Zvonický (Sv. Tereza Ježiškova, sv. Tomáš Akvinský), K. Strmeň (Palmy a žalmy cyrilo-metodské). Doma zasa J. Silan (Hymnus k sv. Cyrilovi-Konštantínovi), M. G.-Hilbina (Metodov testament, Brat Fratišek), Š. Sandner (Kytica Dominikovi Saviovi), A. Androvič (Svet sestry Dominiky), J. Milov (Deň sv. Anny), V. Beniak (Legendy o sv. gráli), P. Straus (Svätý), Sv. Veigl (Svätý František z Assisi), T. Gazdík (Svätému Cyrilovi a Metodovi), V. Zavorský a i.

Pravda, súčasná slovenská umelecká literatúra predstavuje iný druh životopisu než stredoveké životopisy a legendy svätých. Žiada si osobitný výskum, podobne ako tematicko-textový výskum v oblasti dejín slovenskej hudby a výtvarného umenia.

IV.

V súvislosti s východným obradom a s kultom svätých v našej kultúre ma zaujali tri pramene poznávaní a osvojovania svätosti. Možno ide o priestor ľudovej zbožnosti, resp. o transmisiiu cirkevného programu svätosti do bežného života. Ale práve ten má neraz dôležitejší význam než oficiálny, inštitucionálny.

Ak kresťanstvo vnieslo do kategórie času jeho biblické chápanie a princíp vtelenia a eschatológie ako hodnotový mier do myslenia o historickom, ľudskom čase, potom do bežného života veriacich vstúpili tieto kategórie v usporiadanom systéme kalendárneho roka podľa liturgických sviatkov. Rešpektovala sa v nich predovšetkým roľnícka kultúra. A popri štyroch ročných obdobiach sa rozvinuli cirkevné cykly, v centre ktorých boli kristologické a mariánske sviatky, kult slávenia svätých východnej i západnej cirkvi. Slávenie svätých, pripomínanie si ich života a osvetľovanie príkladných vzorov životného správania má v našej kultúre viacero prejavov.

1. Obľubu svätých dokumentujú

nielen patroniáci (chrámov, kaplniek, diecéz, miest, dedín, kniežactiev, neskôr remeselníckych cechov, spolkov, združení), ale aj označovanie trhovných dní, významných udalostí, zviazaných s kultom svätých, čo je aj dnes dost' známe z rôznych zachovávaných zvykov a obyčajov. Za nimi však stála vždy pôvodná vážna životná situácia spoločnosti.

2. Do nástrojov poznania a šírenia svätosti, o akú sa usilovala Cirkev vo svojom dejinnom vývoji, treba zaznamenať aj kázňovú (homiletickú) literatúru, spojenú s miestnymi slávnosťami zasvätenia chrámov (hody), a to v mestách i na dedinách Slovenska. Ide o sekundárne pramene, ktoré však sprostredkujú konkrétnu modifikáciu svätosti, ale zároveň ponúkajú aj interpretáciu života patróna kostola. Púťové príležitosti boli vždy sviatkom a i duchovným oživením evanjeliových udalostí alebo udalostí svätých v Cirkvi. V 19. storočí vychádzali tlačou obľúbené púťové piesne a modlitby k týmto svätým: sv. Jánovi z Nepomúku, sv. Mikulášovi, sv. Jozefovi, sv. Anne, sv. Prokopovi, sv. Jánovi-evanjelistovi, sv. Izidorovi, sv. Genovéve, sv. Dorote, sv. Katarine Alexandrijskej, sv. Vendelínovi, sv. Floriánovi, sv. Teofilovi, sv. Otílii, sv. Márii Magdalény, sv. Petrovi a Pavlovi. V r. 1863 vyšiel Príbeh o japonských mučeníkoch z roku 1597.

3. V uvedených súvislostiach som sa zamyslel nad „praktickou“onomastikou, nad antroponymami, nad výberom krstných mien pri krste a pri birmovaní. Kresťanstvo vykonalo používaním krstných mien osobitný obrat v kultúrach mnohých národov, hovorí J. Kr. Pauly (1934). Krstné meno aj ako meno duchovného patróna reprezentovalo „vzor dokonalosti“ a úcty. Vieme, že Trident-ský koncil stanovila odporúčať kňazom a rodičom vybrať krstné meno pre novorođenca zo zoznamu kanonizovaných svätých. Obľuba krstných mien – v našom duchovnom a kultúrnom priestore – stojí za širšiu úvahu a konkrétnu dokumentáciu. Zaujala ma pritom jedna skutočnosť. Všetky krstné mená typu Andrej, a nie Ondrej, Kliment, a nie Klement, Bazil, a nie Vasil, Barbora, a nie Varvara, Gregor, a nie Hrehor, Demeter, a nie Dimiter, odkazujú na grécky pôvod, teda na prax a výraz východnej Cirkvi. Podobne aj krstné mená Myron, Hilarión, Teofil, Tatiana, Melánia, Atanáž, Gerasim, Prokop, nehovoriac o Mikulášovi (patrónovi východnej cirkvi) odkazujú opäť na východnú prameň cirkevnej tradície. Aj obľuba mena Ján sa viaže na sv. Jána apoštolu a nie na sv. Jána Krstiteľa, aj sv. Štefan prvomučeník má prednosť pred menom prvého uhorského kráľa, sv. Štefana.

4. V slovenskej ľudovej kultúre jestvuje jeden vzácny prameň poznávaní úcty k svätým, a to je pranostika. S menom svätého v cirkevnom kalendári sa spája istý roľnícky akt alebo prírodný úkaz. V pranostikách je vyjadrená skúsenosť ľudí „ale zároveň aj ustálenú múdrosť. Nemožno tejto tradícii pripísať deskralizáciu, naopak: ono meno svätého posväcuje sám prírodný alebo spoločenský proces, významňuje predsa úctu a vďaka z hľadiska existenciálnej potreby i duchovnej povahy svätenia.

Svedectvo o hlboko osvojenej skúsenosti spájať niektoré životne dôležité činnosti s menom svätého prináša Juraj Fándly v spise Pilný domajší a polný hospodár (z roku 1792-1800, vydaný aj v roku 1990). V osobitnej kapitole Prognostika zo štyroch ročných období upozorňuje, že pri osvojení si pranostiky treba prihliadať na starodávny, staroverský kalendár, ktorý sa využíval pred týmto terajším, novým katolíckym kalendárom, „takrečeným gregorským, pred rokom 1582“. Ide teda o juliánsky kalendár, podľa ktorého treba prognostiku prírodných udalostí posunúť dozadu o 10 až 14 dní. J. Fándly uvedenú prognostiku uvádza na každý mesiac. Len ilustratívne uvádzame pôvodný text: „Svati Maťej ľadi rúbe, keď jich ňenájde, narobí jich... Keď na Stolováni svätého Petra ľebo na svätého Maťeja mrznie, ešče bi malo d'eset ľebo tricet dní mrznúť“. Alebo: Koľko dní žabi v bari-

niach krkajú pred s. Jurom, toľko dní a tak dlho budú po s. Juri mlčať... Toľko bi malo biť mrazov po s. Juri, koľko jich bolo ľáni pred Michalom“ (s. 154-55, 167-168). Sú to odporované a preverené hodnoty, platné v našej kultúre, pretože podnebie a prírodná klíma nie je univerzálna, ale lokálna.

5. Osobitným prejavom a dôkazom o „spritomňovaní“ svätých, ako aj prameňom poznávaní úcty k svätým, sú ľudové piesne svadobné, prosebné, ďakovné. Ale aj napr. časové datovanie listov v dobovej korešpondencii (Na lastoviciu P. Máriu, Na Jozefa, Na Hromnice a pod.). V ľudovej piesni, pranostike, v prirovnaniach a porekadlách ide o duchovný surogát svätostnej úcty a bázne.

Namravnú a praktickú inštruktivnosť svätosti upozorňuje aj umelecká literatúra, resp. poézia H. Gavloviča v diele Valaská škola mravov stodola (1830-1831). Napr. „Človek miesto posvacuje, ne človek a miesto“, „Slovo učí, príklad táhne, skorej príklad k práci nahne“. Odvolávajú sa na sv. Tomáša Kempenského odporúča menej cestovať, viac meditovať: „Jak ideš na sväté miesto, nechod' pre vídení, ale radnej pre pobožnosť a pre navštívení“ (s. 138). Citujú sv. Bernarda odporúča model svätosti ako božieho služobníka: „Svätý Bernard takto mluví: že sme služobníci, / piatim vecám slúžiť máme, neb sme jim dlžníci./ Telu, Srdci, i Bratovi, Svätým, i Mftvemu./ Telu daj odev i pokrm, srdcu milosť stálu, / bratom lásku, duši svatosť, / Bohu češť a chválu./ Svätým v nebi daj uctivosť, / a následování, / a mrtvým potrebujićim daj orodování“ (s. 245).

6. V nadväznosti na toponymia treba upozorniť na ďalší prameň topológie, späť s menami svätých. Ide o pomenovanie miest a dedín na Slovensku podľa niektorých obľúbených svätcov. Už Ján Kollár vo svojich Pamätiach nazval rodný Turiec ako dolinu siedmich svätých. Okrem zaniknutej osady Sv. Ondrej všetky sú známe pod pôvodnými pomenovaniami. Tak ich eviduje Houdekov Menoslov obcí Slovenska, vydaný v roku 1920. Socialistická administratíva vykonala svoje anticirkevné a antikresťanské negatíva, keď zrušila predikátom „svätý“ označené mnohé slovenské mestá a obce. Lenže pomenovanie obcí a miest podľa svätých teritoriálne končí na hranici Spiša a Abova. Východné Slovensko – podľa mien – ani v minulosti, ani v prítomnosti také označenie nepozná. Na východnom Slovensku získali prednosť modifikované názvy miest a dedín podľa svätých apoštolov, kanonizovaných svätých a svätíc, napr. Pavlovce, Petrovce, Petrová, Pavľany, Janov, Janovce, Janovní, Androvka, Tomašovce, Andrašovce, Jakubovany Petrovany, Križovany, Michalany i Michalovce, Matejovce, Bertatovce (od ľud. Berti=Bartolomej), Meretice pri Prešove (s prešmyčkou Emerich, sv. Imricha), Margecany) a i. Staviam si preto aktuálnu otázku: prečo sa takto stalo na východnom Slovensku? Pomenovanie osád, dedín a miest bolo vždy záležitosťou územnej správy, a to nielen v stredoveku. Je zaujímavé, že v Turci, v Lip-tove, na strednom i západnom Slovensku, toto pomenovanie nenarušila ani rozsiahla reformácia.

Ukazuje sa, že tu nejde len o ľudovú realitu svätosti, pretože pomenovanie miest a dedín sa udialo so súhlasom Cirkvi a nadriadenej územnej správy. Z krátkej úvahy vychoď len jeden záver: metaforycky povedané, je to výsledok duchovnej sily trisagionu v liturgických obradoch a pobožnostiach východnej cirkvi, resp. dôsledok vedomia sily takej sakralnosti, ktorá sa nemôže preniesť do profánneho. Poznamenávam však, že problematika svätenia (svätení) je vo východnej Cirkvi obradovo ďaleko pestrejšia (textovo i obradovo) a duchovnejšia než v západnej Cirkvi.

Problematika významu svätosti a svätých v našej národnej kultúre, ako vidieť, je zložitejšia a čaká na široké systematické štúdium, a to aj na pozadí poznania dejinného i súčasného stavu, ktorý sa prejavuje na osi zostupného klimaxu: svätosť - posvätné - posvätené.

Duchovno je fenomén všeobecne definovateľný. V poézii nadobúda jedinečný rozmer, individuálnu pečat' autora. Takúto pečat' nesie aj básnická zbierka Evy Fordinálovej *Neprestanem Ťa hľadať* (LÚČ a Spolok sv. Vojtecha, Tmava 2005). Július Pašteka upozornil na Fordinálovej báseň *Prebudenie* a v nej na súvzťažnosti so Silanom a Olivom. Naznačil hlboké zakotvenie autorky v náboženskom ponímaní a chápaní človeka i sveta. Napriek tomu je Fordinálová sama sebou. Vo väčšine jej básní cítiť snahu objaviť vlastný spôsob rozhovoru s Bohom. Nevtieravo ubezpečuje, že s Ním môžeme hovoriť o všetkom. O svojom strachu (*Rozbi mój strach*), nepokoji (*Tichý dážď*), mlčaní (*Pieseň piesni*), samote (*Pochopenie*), smútku (*Vtáci deň*) i radosti (*Dlhý smäd*).

Eva Fordinálová naznačuje, ako sa môžeme priblížiť k Bohu a prežívať spoluúčasť na dobre, milovaní, láske. V slabučkej sebanedôvere cítiť odhodlanie autorky pevne stáť a problémy riešiť. Nie ľahko, no presvedčivo prostredníctvom viery. V úplnej odovzdanosti a dôvere. V súzvuku až po okraj ľudských možností. V zdanlivo jednoznačnej línii pociťujeme široké spektrum vzájomne poprepájaných možností, ako poeticky vyjadriť túto skutočnosť. Autorka poskytuje čitateľovi možnosť dotknúť sa slova, ktoré smeruje k Bohu iným spôsobom, než by sme očakávali.

Geografické začlenenie poézie je osviežujúcou informáciou o charaktere krajiny, ktorú autorka dôverne pozná. Agáty, javory, tráva, brezy, tŕnie i hloh. Záhorie so svojou magickou prítlačivosťou piesku *Znovu d'aleko* či *Nikdy Ťa neprestanem hľadať*. Neodmysliteľné voňavé bory *Pozvi ma, Pane* alebo *Dúha*. Sypké cesty, štrk. Ale i každodenné živicojantárové osvieženie.

Autorkina formulácia „za mnou hmla, predo mnou i vo mne“ *Jasenie* pripomína rozprávkovú štylizáciu neviditeľnosti. Tento žáner precítíme i v básni *Krátka návšteva*. Nedá sa v nej nevidieť paralelu s príbehom *O troch citrónoch*. Do tretice: Zázračný vták Fénix „vzlieta“ z básne *Pokánie* „nech nové srdce čisto vzlietne z popola“

Poetický jazyk Fordinálovej kultivuje čitateľa. Ponúka možnosť nielen stotožniť sa s jej básňami, ale urobiť ich súčasťou samého seba. A tak zdieľame očakávanie, cítime spoluvinu, spomaľujeme, sme neistí, dúfame, veríme, čakáme. Vo svojej poézii naznačuje snahu pýtať sa na veci bežné, no nie obyčajné. Potrebuje konfrontovať. Preto nájdeme v zbierke viac ako sedem desiatok vyslovených otázok. Kto hľadá, musí sa pýtať. „Prečo si mi dal, Pane, pieseň / keď neviem spievať k Tvojej chvále?“ Alebo „Prečo si mi dal ústa malé / a túžbu, že ju neunesiem?“

Eva Fordinálová vie vypovedať zmysluplné verše. Túto schopnosť však nepripisuje iba sebe. Jej krédo plné pokory nájdeme v básni *Nová pieseň* „ved' Ty si básnik, / len mlčať môžem v Tvojom priestore, / len dušou prosím na kolenách.“

I takúto podobu má pokora a viera prof. PhDr. Evy Fordinálovej, CSc., odbornej asistentky Pedagogickej Fakulty UK v Tmave, ktorej je blízka idea slovenskej kresťanskej kultúry a národnej suverenity v európskom kontexte s dôrazom na cyrilometodskú tradíciu. V celej svojej literárnovednej práci sa zaujíma o spojitost' klasicistickej kultúry so súčasnosťou. Ozrejmjuje kresťansko-národný základ celej našej kultúry, čo sa logicky premieta i do básnickej zbierky *Neprestanem Ťa hľadať*.

ZLATA MATLÁKOVÁ

Lútosť

Za dĺžkami lúk kvitnú hlohy,
belostné, krehké labute.
Mnohí z nás banovali, mnohí,
keď bielo rozkvitali hlohy,
za tým, čo nebolo a viac už nebude.

Prečo? Tak prečo sa mi hrdlo zvierá?
Ved' dávno už viem, čo som zač.
Dni pusté sú- dnes ako včera,
bolestivo mi hrdlo zvierá
hrdzavý, netišiaci plač.

Tam poblíž boru kvitli hlohy
vetru a chladu navzdory.
Treba dať všetkým túžbam zbohoh
nad prchnucim už trpkými hlohom-
zamknúť sa znútra na tri závary?

Brezová alej

Večerná alej, zdá sa,
má v sebe zvláštne svetlo:
vietor ľadovou metlou
posledné listy striasa
a márne načahujú brezy
prstíky k lampám zahanbene:
bielo im do tmy žiaria kmene,
i keď' ich vlastná nahosť desí.

EVA FORDINÁLOVÁ

Neprestanem Ťa hľadať

* * *

Ja striasam zase cudzie perie.
Nič skrývať sa už nepokúšam.
Však bojím sa, že moja duša
sa v svetle Pravdy nezabelie.

Prebudenie

Zvoňte len, hrdličky,
strieborné hrdielka,
nech sa z tej pesničky
celý svet rozcengá,
dážď zvoní od rána
v kupolách agátov,
krv mi tiež vyzváňa
hlasno a zaľato,

zvoňte len, zvoňte len,
všetko nech vyzváňa
ešte noc, ešte deň,
dost' bolo mlčania!

Pokánie

Pôjdem a budem prosiť, Pane:
spáľ' moje srdce v ničovitý prach,
ako sa v podjesenných záhradách
do ohňov hádže všetko plané,

spáľ' ho aj s pýchou, s múdrosťami,
s túžbami, čo nás štvali kupredu,
s cestami, ktoré k Tebe nevedú
a na ich koncoch zostávame sami...

Dnes chcem byť človek celkom iný,
nech nové srdce čisto vzlietne z popola,
nech za mňa nemú vrúčne zavolá-
„Odpusť mi moje viny!“

Otázky

Prečo si do mňa vložil pieseň,
no nedal si aj slová perám?
Ak nič z tej krásy nevyspievam,
jej veľkosť v sebe neunesiem.

Ten jas a túžba nostalgicky clivá
je vo mne ako hmlovina,
ako vesmír mi dušu rozpína,
chce naspáť, kde sa Tvorca skrýva.

Prečo sa mi dal, Pane, pieseň,
keď neviem spievať k Tvojej chvále?
Prečo sa mi dal ústa malé
a túžbu, že ju neunesiem?

Vtáci deň

Čoho mi viacej padá do srdca?
Ranného svetla? Vtáčích trilkovaní?
Zázračný deň sa rodí z Božích dlaní.
Tá švitorivá hudba svetlom hustnúca

ma razom rozoznieva ku vzdávaniu chvál,
dvíha mi dušu ako ľahký opar
nad krovinami parku, čo len zopár
rosných slz po tmách na nich zanechal.

Bože, Ty poznáš naše nemé smútky úbohé.
Ty poznáš naše noci preplakané:
naplň ma štebotavým spevom, Pane,
nech ľahká vzlietam k vtáčej oblohe!

Pozvi ma, Pane!

Mám v sebe toľko túžob,
koľko je v letnom bore vône.
Pane, dnes zázrak urob
a prid' si po ne!

Možno už kráčaš piesočnatou cestou
alebo brehom rieky
na tajné

živicom voňajúce miesto,
kde sa máš stretnúť s niekým.

No darmo srdce trhá kvety,
hľadá Ťa, blúdi nekonečným lesom:
to skryté miesto poznáš len Ty,
je pozvaná dnes nie som.

Nikdy Ťa neprestanem hľadať!

Na vlhkom piesku poľnej cesty
lesknú sa čerstvé koľaje,
v liešti už listie nešelestí,
odchádza jeseň, chorá je,
len sem- tam v kroví pri rázcestí
hrdzavá hriva zavlaje.

Z cesty je chodník čoraz užší.
Ja tiež ním tiahnem bohvie kam.
S pustou myslou a steskom v duši
prázdnotu v sebe zariekam,
bez Teba ju však nezahluším-
a s ňou je človek strašne sám.

Temno

Už kráti sa knôt v lampe podjesene,
noci sa dlaniami sýtia.
Dlhými prstami sa načahujú tiene
k žiarivkám môjho bytia.

Vietor vo víroch nosí listie
a steli si ho do zákutí,
k výškam sa zhasnúť hviezdy vystrie,
prv než sa na ňom k spánku skrúti.

Vo mne sa naraz veľa virov stretlo-
mysel mám listím zanesenú
a noc mi hltá, Pane, v duši svetlo,
zošli mi, prosím, zopár lúčov pre ňu...

Objím nás, Pane!

Film zadaždenej noci v pamäti mi beží,
premieta sa mi z mysle pod viečka:
z oblokov blokov vyžarujú do tmy pri nábreží
ich žlté chvejúce sa srdiečka

príbehy rozpálených jatrivých strát;
samota, úzkosť, chlad
a plížiaci sa strach,
svietielkujúce dlhé ružence áut
na mokrych prehustených diaľnicach-

a potom jedna bočná pouličná lampa
nado mnou so mnou dlho plakala...
Objím nás, Pane, strhni nás tme z drápa:
ľudská láska je nestála.

Nepokoj

Stále k nám prichádzajú dni,
keď vnútri mlčia všetky piesne,
keď v srdci sa nám vyľudní,
keď hlava oťáže a klesne,

keď všetky ohne povypása dážď
a myslou dupe vytrvalo,
keď nikoho a nič už nečakáš,
nič, čo by svietilo a hrialo...

Kto zažne v duši nádeje?
Kto zaplní sieň môjho srdca?
Skadiaľ' mocný dych zaveje,
čo chladné múry vo mne zruca?

Čím má byť?

Prichádzam, Pane, plniť Tvoju vôľu,
však Ty ma najskôr naplň svojím Duchom,
aby som pochopila svoju rolu:
byť Tvojím okom, slovom,
Tvojím sluchom?

Čím mám byť? Naznač!
K čomu si ma stvoril?
Prístrešok útlej telefónnej búdky-
ulahčič ľuďom ľudské rozhovory,
či vypočúť ich, tíšiť bolesti a smútky?

Či v ústraní mám prijať štyri prísne steny,
mlčať a skúmať svoje vlastné viny?
Alebo mám byť mobil, pripravený
prijať Tvoje správy a posielat' ich iným?

Grafika: Alexander Ilečko

Doznieva nielen v jeho rakúskej vlasti, ale aj v celom kultúrnom svete „Mozartov rok“. Jeden z najpovestnejších géniov klasickej hudby, akým bol bezpochyby rakúsky hudobný skladateľ Wolfgang Amadeus Mozart (1756 – 1791), si iste zaslúži, aby nielen milovníci jeho hudby, ale aj celá kultúra obec náležitým spôsobom pripomenuli dvestopäťdesiate výročie jeho narodenia a dvestopätádesiate výročie jeho „predčasnej“ smrti. To „predčasnej“ musíme použiť iba v úvodzovkách. Lebo ak človek v takom pomerne krátkom živote obdarí ľudstvo takým pokladom vrcholného umenia, akým ho obdaril Mozart, svojim krátkym životom *expletiv tempora multa*? naplnil veľa časov.

Opravdivé umenie prekonáva časy. Pre milovníkov opravdivého umenia je Mozartovo dielo celkom také aktuálne, ako ním bolo pre štvrttisícročím. A je všeobecne známe, že medzi milovníkov Mozarta patrili a podnes patria aj veľkí katolícki aj evanjelickí teológovia ako Hans Urs von Balthasar, Karl Barth, ba aj kontroverzný Hans Küng. Až donedávna milánsky arcibiskup kardinál Carlo Maria Martini, teraz už emeritus, sa priznal, že každé ráno sa modlí breviár (Liturgia hodín) pri zvukoch Mozartových skladieb. Aj kardinál Joseph Ratzinger si tak obľúbil Mozarta, že po zvolení za pápeža ako Benedikt XVI. si dal doviezť do svojho bytu vo Vatikáne klavír, aby sa sám uvoľňoval hrou Mozarta a Bacha. Zvedaví novinári zistili, že ani počas svojho nedávneho pobytu v západných Alpách v skromnom saleziánskom horskom domove sa nezriekol tohto svojho potešenia.

Práve v tejto súvislosti dostal som viac ráz otázku, či bol Mozart členom slobodomurárskej lóže. Vo viacerých slobodomurárskych dielach ho totiž spomínajú, keď vyratúvajú vynikajúce kultúrne osobnosti, ktorými sa môže slobodomurárstvo honosiť

ako svojimi stúpenkami. V súvislosti s jubileom v zahraničných časopisoch sa pretriasala aj táto otázka. Viedenský arcibiskup kardinál Christoph Schönborn vyhlásil, že spomínaná Mozartova príslušnosť k slobodomurárstvu neprichádza do úvahy, lebo „v skutočnosti patril iba do krúžku intelektuálov. Stačí čítať zbierku jeho listov, aby sme nezapochybovali o jeho hlboké viere.“ Zo zistených historických skutočností je celkom jasné, že Wolfgang Amadeus Mozart bol pokrstený v salzburskej katedrále 28.

Mozart a slobodomurári

januára 1756, žil ako presvedčený katolík a zomrel zaopatrený sviatosťami Katolíckej cirkvi. To však nijako nevylučuje jeho možnú príslušnosť aj k slobodomurárskym lóžam.

Mozart totiž žil v období najmohutnejšieho šírenia sa slobodomurárstva v celej Európe aj v Amerike. Pápeži – Klement XII. a Benedikt XIV. – síce hneď od počiatku odsúdili slobodomurárske idey, ale vzdelanci oných čias, nevymínajúc ani členov vysokého kléru, nebrali si tieto pápežské zákazy príliš k srdcu. V zachovaných zoznamoch členov slobodomurárskych lóží 18. a 19. storočia nachádzame mnohé mená biskupov, rektorov katolíckych seminárov a ich profesorov, ba i členov rehoľných rádo, dokonca aj niekoľko kardinálov. Tí všetci si sotva boli vedomí opravdivej podstaty slobodomurárstva, preto pokladali lóže za „krúžky intelektuálov“ s humanistickými ideálmi a dobročinnými cieľmi.

Z vnútorných slobodomurárskych prameňov možno bezpečne zistiť, že aj otec „záračného dieťaťa“ Wolfganga, Leopold Mozart, námestník riaditeľa arcibiskupskej Kapely v Salzburgu, bol členom lóže „Zur

wahren Eintracht“ vo Viedni, do ktorej ho uviedol syn Wolfgang. V jednom zozname prítomných sú zaznamenané obidve ich mená. O samom Wolfgangovi je dokumentované, že pravdepodobne na návrh svojho priateľa slobodného pána Otta von Gemmingen v jeseni 1784 – teda ako 28-ročný a už slávny umelec – bol prijatý do lóže „Zur Wohltätigkeit“ vo Viedni, ktorá sa neskôr včlenila do lóže „Zur neugekrönten Hoffnung“. Mozart však pravidelne navštevoval aj svoju materskú lóžu „Zur wa-

prichinu to, že ich pôvodcovia nevychádzajú z hlbšieho poznania priestorových a časových súradníc udalosti, o ktorej hovoria, ale posudzujú historické fakty zo spätnej projekcie súčasných hodnotení obdobných faktov.

V druhej polovici 18. storočia slobodomurárstvo využívalo následky nemeckého aj anglického odpadu od Rímskej cirkvi a ponúkalo svoj „neutrálny“ program ľudských hodnôt, slobody a dobročinnosti, neviazaný na žiadne náboženstvo. To pria-

covníkov, ktorí mali blízko k lóži alebo – ešte viac – tých, ktorí sa stali ich „bratmi“. To však neznamenalo, že každý, kto sa im priblížil alebo aj formálne vstúpil do lóže, tým chcel úplne zaprieť svoju katolícku vieru, opustiť svoju cirkev a osvojiť si ideové základy slobodomurárstva, ktoré ešte boli dosť chaotické a iba sa postupne upresňovali. To mohol byť klasický prípad umelca Mozarta. Pre svoju umeleckú činnosť vtedy bezpodmienečne potreboval oporu tých, čo mali možnosť a chceli podporovať jeho umenie. A takíto boli takmer všetci alebo veľmi blízki slobodným murárom, prípadne boli aj členmi a funkcionármi lóží. Ak mu títo umožnili rozvíjať svoj výnimočný talent, nemožno ho odsudzovať za to, že sa im odvrátil tak, že im venoval niektoré svoje skladby. Už aj jeho členstvo v dvoch či troch rozličných lóžach naznačuje, že v žiadnej z nich nebol nijako zvlášť činný. Poskytol im svoje vtedy už zvúčné meno, aby sa mohol pokojne venovať svojmu umeniu.

Mozartova tvorba, ktorá obsahuje také mohutné odrazy najzákladnejších právd kresťanskej viery a poslania Dobrej zvesti evanjeliu, aké podnes oslovujú nespočetných milovníkov hudobného umenia, nad všetku pochybnosť dokazuje, že jeho vzťah k slobodným murárom nielenže nenaštrbil jeho hlbokú katolícku vieru, ale jej aj nepriamo umožnil, aby zostala trvalým odkazom v najhlbších poryvoch jeho geniálnej osobnosti. Na pochopenie tejto osobnej situácie sa treba vžiť do konkrétnych okolností, v ktorých žil a tvoril Wolfgang Amadeus Mozart. Tí, ktorí si bez tohto hlbšieho poznania nárokujú právo vynášať nad Mozartom svoje prísne úsudky, by nemali zabúdať na vždy platné slová Ježiša Krista: Kto z vás je bez hriechu, nech prvý doň vrhne kameň. (Ján 8, 7.)

MILAN S. ĎURICA

Kultúra

svoj význam nestráca

Každý región má svoju osobitú kultúru, ktorá prezrádza o ňom oveľa viac ako len jeho kultúrne tradície. Rozpráva o danom prostredí, histórii, súčasnosti, zvykoch, ale najmä rozpráva o tamojších ľuďoch. Žilinskú župu, ako jeden z ôsmich krajov Slovenska, tvorí päť takýchto svojbytných regiónov, a to Horné Považie, Kysuce, Orava, Turiec a Liptov. Ťažko by nám bolo nájsť jeden spoločný menovateľ pre také rôznorodé, no zaujímavé regióny. A to je dobre, pretože práve osobitosť, jedinečnosť nás dokáže odlišiť v súčasnom globalizovanom svete, vďaka čomu si udržíme aj svoju národnú hrdosť. Pretože iba o silné regióny, kraje, župy sa bude môcť Slovensko vždy oprieť.

JURAJ BLANÁR
žilinský župan

Keď sa ľudia predstavujú, rodná hrud' má milióny prívlastkov. V Žilinskom kraji počť o oravských goroloch, Jánošíkovom kraji, rodných Kysučanoch, turčianskej záhradke, či liptovských Tatrancoch. Z každého hrdo vysloveného pôvodu cítiť spätosť s históriou, kultúrou a tradíciami, ktoré sa úspešne dedia z generácie na ge-

Tradície nás robia jedinečnými

neráciu. Kultúrne povedomie v tejto oblasti upevňuje aj Odbor kultúry Žilinského samosprávneho kraja, ktorý spravuje 23 kultúrnych organizácií. V zriaďovateľskej pôsobnosti ŽSK sú štyri múzeá (Považské múzeum v Žiline, Oravské múzeum Pavla Orságha Hviezdoslava v Dolnom Kubíne, Liptovské múzeum v Ružomberku a Kysucké múzeum v Čadci), päť galérií (Oravská galéria v Dolnom Kubíne, Považská galéria umenia v Žiline, Galéria P. M. Bohúňa v Liptovskom Mikuláši, Turčianska galéria v Martine, Kysucká galéria v Čadci), dve divadlá (Slovenské komorné divadlo Martin a Bábkové divadlo Žilina), dve hviezdárne (Hviezdárne v Žiline a Kysucká hviezdárne v Kysuckom Novom Meste), päť regionálnych osvetových stredísk (Regionálne osvetové stredisko v Žiline, Kysucké osvetové stredisko v Čadci, Oravské osvetové stredisko v Dolnom Kubíne, Liptovské osvetové stredisko v Liptovskom Mikuláši, Turčianske osvetové stredisko v Martine) a päť regionálnych knižníc (Žilinská knižnica, Kysucká knižnica v Čadci, Oravská knižnica Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne, Knižnica G. F. Belopotockého v Liptovskom Mikuláši, Turčianska knižnica v Martine). Každoročne návštevníkov inštitúcií čakajú stovky podujatí, ktoré pozitívne útočia na všetky zmysly. Napríklad len v septembri najstarší festival ochotníckeho divadla v Európe Scénická žatva v Martine tisícky divákov dojal a zabavil k slzám. Viac informácií o organizáciách a podujatiach môžete nájsť na webovej stránke ŽSK www.regionzilina.sk v odbore kultúry.

Generačným uchom

Cestou do práce ma v trolejbus zajaľoval rozhovor dvoch známych v stredných rokoch. Pani sa sťažovala na výlet do Bratislavy. Zhodnotila, že naše hlavné mesto je diera bez histórie a kultúry. Nato sa jej známy pousmial, pozrel na ňu a s prehľadom na plné ústa poznamenal. „Vieš, Bratislava má bohatú históriu. Len si o nej treba našťudovať. Keď to dokážu cudzinci, zvládneš to hádam aj ty.“ Zarazená cestujúca sedela ako pena a jej frflanie uľahlo v rachotaní rozbiehajúceho sa trolejbusu. S odstupom pár generácií som si v duchu potriasala rukou s mužom, ktorému slovenská kultúra nebola ľahostajná. Daj Boh, aby nás naša vlastná hlúposť o ňu nepripravila.

Drotárstvo – umenie „sui generis“

Za oponou kysuckých dejín je kniha Jána Podmanického odhaľujúca záhadu a perly Kysúc v ich staroveku, stredoveku či modernej dobe. Najkrajšie etudky zo života tohto kraja, s prota-

Karol Guleja

gonistami známymi i celkom neznámymi, sa púšťajú hlboko do duší čitateľov.

Niekde z reality najväčšej chudoby vrchárom sa za oponu kysuckej histórie vytlačila nebojácne remeslo, čo sa umením stalo. Drotárčina. Ako svetový unikát ju preslávili vandrovní drotári dobýjajúci krajiny celého sveta. Kedysi remeslo z núdze, dnes obdivná spomienka na šikovnosť mozoľnatých rúk. Žilinský samosprávny kraj, pamätajúc na činy a mená našej histórie, ocenil v roku 2004 najznámejšieho slovenského drotára Karola Guleju čestným občianstvom. Svoj neutíchajúci záujem o rýdzo slovenské remeslo spečatil knihou Svet drotárov, ktorá nahliada na profesiu z celosvetovej perspektívy. Čestné občianstvo, ktoré si Karol Guleja prebral z rúk predsedu ŽSK Juraja Blanára, bolo zaodšťučením jeho širokej zberateľskej činnosti a pripomienkou, kde je drotársky domov. Pred emigráciou do Nemecka v roku 1969 pôsobil Guleja ako učiteľ v Dlhom Poli. Zanietený obdivovateľ drotárstva tam zorganizoval prvú drotársku výstavu. Odchod do cudziny mu umožnil spoznať sloven-

ských drotárov v strednej a západnej Európe, širšej Rusi a dokonca v Južnej a Severnej Amerike. Časť svojej bohatej zbierky venoval stálej expozícii drotárstva v Považskom múzeu na Budatínskom zámku, ktorého zriaďovateľom je ŽSK. Umenie drôtených skladačiek tak vďaka spolupráci kultúrnych zariadení prežíva svoju renesanciu nonstop.

Sny postihnutých meníme na skutočnosť

Fotograf Miroslava Chebena postihol neľahký osud. V roku 1997 ho zasiahli dve náhle cievné mozgové príhody, ktoré mu zmenili život naruby. S diagnózou kvadruparéza sa aktívny člen Zväzu slovenských fotografov nedokáže sám posadiť, postaviť či vôbec pohybovať. Je imobilný, no vďaka svojej odhodlanosti neskrývať sa pred svetom – nie je izolovaný. Z invalidného vozíčka prostredníctvom počítačovej myši špeciálne upravuje svoje fotografie do nových obrazov. Jeho ťažké zdravotné postihnutie mu zobralo mnoho, no nie jeho sny. Sny o krajinách, cudzine, vesmíre, o živote. Podporiť nevšednú osobnosť Miroslava Chebena sa rozhodol aj Žilinský samosprávny kraj udeľením Ceny Žilinského samosprávneho kraja, ktorej súčasťou je aj finančná odmena. Tá má pomôcť fotografovi skvalitniť jeho technické vybavenie, otvárať mu bránu do produktívneho sveta. ŽSK tiež vo svojej galérii inštaloval výstavu Chebenových fotografií z cyklu Sny, ktorá sa stretla u poslancov Zastupiteľstva ŽSK s veľkým ohlasom.

Pripravila ZUZANA MUCHOVÁ

Letím do Španielska. Ale nie na Costa brava, ani nie do Barcelony, kde som bol niekoľkokrát, ale do Madridu, za svojim snom. Reagujem na e-mail priateľa z našej kalifornskej rodiny rev. Courtneyho Kriera, ktorý má faru v hriešnom meste Las Vegas: „V januári budem na dovolenke v Madride. Ak chceš, môžeme ju stráviť spoločne.“ Našinec takému podnetu neodolá, a tak letím za presne určeným cieľom, na miesta, ktoré sú v trajektórii určenej už dávno predtým v mojej myslí Hemingwayom, slovenskými i zahraničnými spisovateľmi a mojimi priateľmi v exile.

Šedím pohodlne uvelebený v kresle, vedľa mňa prázdne miesto a spomínam na časy, keď som na povale nášho domu v Rišňovciach objavil staré misijné kalendáre, v ktorých sa písalo o krvavých výčinoch revolucionárov v Španielsku. Možnože by tieto podnety zanikli v milosrdnej pamäti, keby nie predmet svetová literatúra na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Opäť Španielsko, ale cez veľkého amerického spisovateľa Hemingwaya. A opäť španielska občianska vojna a vzdialené ozveny v pamäti... Na Hemingwayovi to zostalo: on ma získal pre Španielsko a on, resp. jeho román Komu zvoní do hrobu spôsobilo, že som sa začal zaujímať o všetko, čo s týmito udalosťami na Iberskom polostrove súviselo. Keď som neskôr v Krakove narazil v knihkupectve na knihu bratov Machalovcov Reportér Hemingway a zistil, že je to preklad zo slovenčiny, neodolal som a kúpil som si ju. Uvedomil som si, že je to naozaj „to pravé miesto“ (podtitul knihy) v početných záujmoch, aké ma - podobne ako aj mojich rovesníkov v tom čase, - zamestnávali. Ako niekdajšieho redaktora denníka Roľnícke noviny ma zaujímal, ako si „môj“ Hemingway počínal ako novinár. Knihu som prečítal niekoľkokrát a ... (čo čitateľa možno prevapí), vytriezvil som zo svojho jednostranného obdivu.

Najskôr som si myslel, že slovenskí autori, píšuc výlučne z komunistických pozícií, postupovali tendenčne podľa u nás zaužívaných šablón a známej marxistickej tézy, že „pravdivé je to, čo slúži víťazstvu komunizmu...“ Preto som začal hľadať iné, nekomunistické zdroje informácií. Nebolo to ľahké, lebo naše vedecké knižnice držali pod zámkom tzv. prohibítnu literatúru. Ale nakoniec s pomocou rodiny a priateľov v zahraničí som sa dostal k poľským a najmä anglickým prameňom. Zistil som, že pokiaľ ide o Hemingwayove novinárske správy a jeho skutky v prospech španielskych republikánov a obranu ich vlády, slovenskí autori nemuseli nič nadsadzovať. V tom období Hemingway natoľko spolupracoval s marxistickou ľavicou a komunistami, že sa dokonca prepožičal na to, aby vystúpil s prejavom na komunistami zorganizovanom Druhom kongrese spisovateľov 4. júna 1937 v Carnegie Hall v New Yorku, za ktorý by sa nemusel hanbiť žiaden slovenský komunistický spisovateľ. Postupne som sa zoznámil s Orwellovým Homage to Catalonia (Hold Katalánsku), s Dos Passosom, s najlepšimi Hemingwayovými životopiscami Carlosom Bakerom a Jeffreyom Meyersom a ich dielom, aby som pochopil, že aj skúsenosť španielskej občianskej vojny u Hemingwaya *novinára* prispela k tomu, že sám prekonal hlboký prerod ako Hemingway *spisovateľ*, ktorý vo svojom španielskom románe z občianskej vojny Komu zvoní do hrobu podkryl oponu a ukázal poctivo temnú stránku španielskej revolúcie. Ale to už bolo po vojne i po funuse a Hemingway spisovateľ už bol označovaný ako „pokrokový“ v celom komunistickom bloku a vydávaný vo veľkých nákladoch, To, že ho americkí súdruhovia vybočovali z kruhu svojich priaznivcov a dali ho na čiernu listinu, vo svete už vonkoncom nezavážilo.

Ani som svoje úvahy a spomienky nedokončil, keď sa po prelete Pyrenej podo mnou otvorila vyprahnutá španielska krajina. V januári bez snehu, sívoheď, bez zelene až po Madrid, kde nás pohorie Quadarrama vívalo zasneže-

nou pokrývkou. Na letisku Barajas v Madride ma privítal František Chajma, ktorého som po prvýkrát stretol pred desiatimi rokmi na seminári organizovanom Dr. Petrom Maruniakom o zahraničných Slovákoch v ešte neokypťenej Matici slovenskej.

Spoznal som ho v hale madridského letiska ihneď; vôbec sa nezmenil. Stále tá istá prívetivá usmievať sa tvár územčitého, elegantne oblečeného staršieho pána, o ktorom by ste nepredpokladali, že už prekročil osemdesiatku. Ferko Chajma - ináč rodák z Vyhní - sa s pochopením usmieval, keď videl, ako sledujem široko roztvorenými očami všetok ruch a pohyb ľudí okolo seba a úzkostlivo dbám o to, aby som nestratil kontakt s ním. Madrid má už druhý rok vymoženosť a poskytuje možnosť dopraviť sa pohodlne a rýchlo na vyše 13 km priamo z letiska do centra metrom.

Nasadli sme do vlaku a uháňali podzemím k mestu. Aké však bolo moje prekvapenie, keď na stanici Campo de las Naciones udrel mi do očí na náprotivnej

EMIL VONTORČÍK

Za krajanmi do Madridu

stene, asi v strede nástupišťa spomedzi iných národných symbolov náš slovenský dvojkříž so známymi farbami: biela, modrá, červená. Srdece mi podskočilo vzrušením. Pozrel som sa na Ferka Chajmu, ktorý je spojený s Madridom od svojich študentských čias po II. svetovej vojne (ďalej vojna), a ten sa s porozumením usmial, akoby chcel povedať: „Tu sme dobre zapísaní.“

Po dvoch prestupoch sme vystúpili na centrálnom madridskom námestí Plaza de Sol a hneď za rohom nás čakal starý solidný hotel Madrid, zrejme už mnohokrát zmodernizovaný, ale nie do takej miery, aby riešenie niektorých častí interiéru neprežrádzalo, že pamätá ešte staré dobré časy meštianskeho komfortu z éry Alfonza XIII. Po zvitání sa s Rev. Courtneym Krierom, ktorý nás už čakal v izbe, vybalil som makové koláče, ktoré mi napiekla nevesta Zuzka. Mali veľký úspech, pretože v Španielsku je zákaz pestovania maku a predaja makových výrobkov. A keď sme k tomu otvorili fľašu zoborského sudového vína, jazyky sa nám rozviazali. Do reči prišli najmä naši spoloční priatelia, ktorí sa po skončení štúdiá na madridskej univerzite vysťahovali do Spojených štátov alebo do Austrálie, a tam doteraz pôsobia alebo sa vrátili, pretože takmer všetci majú za manželky Madridčanky, a tie sa snažia vrátiť domov.

Pre lepšie pochopenie tejto časti slovenského exilu v Madride treba povedať pár slov o Kolégiu Sv. Jakuba apoštola v Madride (El Colegio Mayor Santiago Apostol). Bol to vlastne vysokoškolský internát, ktorý vznikol z iniciatívy katolíckej charity za podpory španielskych úradov a jeho úlohou bolo podchytiť utečencov - vysokoškolákov z tých stredoeurópskych krajín, ktoré sa dostali po skončení vojny do mocenskej sféry Sovietskeho zväzu. Kolégium poskytovalo utečencom ubytovanie a stravu a úhradu zápisného na madridskú univerzitu, kde sa im naskytila možnosť dokončiť štúdiá. Kolégium bolo založené v

r. 1947 a jeho prvým riaditeľom bola významná osobnosť španielskej kultúry a neskôr diplomat Alfredo Sánchez Bella. Ale už v nasledujúcom roku zaujal jeho miesto bývalý vyslanec Slovenskej republiky v Španielsku Dr. Jozef Cieker, rodák z Trstenej, a tak nie div, že tento fakt pridával utečencom zo Slovenska trochu sebavedomia. Dr. Cieker viedol kolégium až do smrti 20. januára 1969. Inak sa v kolégiu vystriedali príslušníci rôznych národov: Albánci, Bielorusi, Česi, Čiňania, Chorváti, Litovec, Lotyš, Maďari, Poliaci, Ukrajinci, Rumuni, Rusi, Slováci, Srbi a niekoľko Španielov. 28. decembra 1947 sa v ňom ubytovali prví štyria Slováci, a to: František Chajma, Jozef Kolmajer, Viliam Kona a Eduard Moščovič. Neskôr pribudli ďalší: Nitrania Jozef Šiky, Jozef Belák a Štefan Glejdura, Stano Ďuriš, Bernard Navrátil a Boris Gašpar. Celkovo madridské kolégium prichýlilo po vojne 18 študentov zo Slovenska, z ktorých väčšina emigrovala po februárovom puči a zanechala štúdiu na čs. vysokých školách. Z nich celá

nil čas k pádu berlínskeho múru a odstráneniu železnej opony i drôtených zátarasov, ktoré v Bratislave a jej okolí oddeľovali tzv. socialistický tábor od ostatného sveta. Obaja Nitrania totiž zanechali štúdium práva na Komenského univerzite a tajne, s ohrozením života, prekročili hranice pri Chebe do SRN. Neutekali však spolu, ale každý s iným spoločníkom. Karol Belák prekročil hranicu s ďalším spoločníkom z právnickej fakulty, neskôr tiež spoločníkom v Madride, Štefanom Glejdurom. Vo svojej knižke takto opisuje túto dramatickú udalosť:

Bolo to už v treťom ročníku na Právnickej fakulte UK v Bratislave, keď ma jedného večera Štefan dôverne oslovil otázkou, či nepoznám niekoho, kto by mu pomohol prejsť „na druhú stranu“? Keď som mu spomenul svojho priateľa Ondreja, ktorý bol práve vojakom v pohraničnom pásme, navrhol mi, aby sme prešli spolu. On sa ponúkol kúpiť lístky na vlak. O niekoľko dní boli sme na ceste do Chebu. Mój kamarát Ondrej, ktorý nám mal pomôcť s prechodom cez „čiaru“,

Madride, kde sme sa v r. 1951 zapísali na univerzitu.

Karol Belák sa stal literárnym kronikárom svojráznej univerzitnej komunity Slovákov v povojnovom Madride päťdesiatych rokov. Svojím literárnym dielom sa stal známy ak nie na celom Slovensku, tak určite v Nitre, kam sa ako jeden z mála utečencov odvážil už v 70. rokoch, aby tu navštívil brata Jozefa, v 50. rokoch vynikajúceho čs. futbalistu, známeho u nás i v zahraničí. Karol Belák síce žije v Bronx, ale tiež prešiel rokmi štúdiá v Madride a jeho manželka Mercedes je Madridčankou. Bol to on, čo ma už v 80. rokoch pri svojej druhej návšteve starej vlasti zoznámil s niektorými údajmi o madridskom exile. Hneď po novembri sa rozhodol vydať na Slovensku svoje spomienky na madridské štúdiá a na svojich kamarátov z Kolégia Sv. Jakuba Apoštola. Po preklade Unamunovej novely Svätý Manuel Dobrák, mučeník (Nitra: Eko, 1997) bola to už druhá kniha, ktorú som mu po jazykovej stránke pripravoval na vydanie s jeho bratom Jozefom v Nitre pod názvom Madrid, zastávka a križovatka slovenského študenta (1951-1960). Karol Belák nepokračoval na Madridskej univerzite v štúdiu práva, ale vyštudoval, tak ako aj jeho priateľ Stano Ďuriš, dejiny. Po príchode do USA zistil, že sa s touto aprobáciou pri neznalosti angličtiny neuzdá. Sedem rokov balil topánky v sklade manhattanského veľkoobchodu a popritom opäť študoval, aby sa nakoniec uplatnil ako lektor španielskeho jazyka a literatúry na amerických vysokých a stredných školách. Svoj osobný životný zápas ako aj život svojej rodiny i osudy desiatok priateľov zo slovenskej komunity v New Yorku a čiastočne i v New Jersey zachytil v obsiahlom životopisnom románe Život v tieni mrakodrapov (1960-2004), ktorého prezentácia (zatiaľ bez autorovej účasti) sa odohrala v januári 2005 v Nitre.

Jeho priateľ Stano Ďuriš vyštudoval dejiny a po odchode do USA zakotvil na Lewis University v Chicagu, kde sa vypracoval na univerzitného profesora. Avšak po 18 rokoch pôsobenia zanechal spokojný univerzitný život a pôsobil v Hlase Ameriky vo Washingtonu. Tu pracoval od roku 1981 ako redaktor až do odchodu do dôchodku pod menom Juraj Stanislav, ale v posledných rokoch sa venoval réžii. S Františkom Lysym, ktorý písal pod menom Fr. Marek, a s Agnesou Jergovou, známu v éteri ako Marína Havranová, tvorili zohranú skupinu, ktorá presadila do vysielania ako externých spolupracovníkov také osobnosti slovenského exilu, ako: Dušan Tóth z Toronta, Dr. Rudolf Blatnický z Ríma, Karol Strmeň z Clevelandu, Felix Litva z Kanady a najmä Dr. Anton Hlinka z Mnichova. Môžem sa pochváliť, že Dr. František Lysy je aj môj priateľ, ktorého pri ceste do USA neobidím. Až do svojho odchodu do dôchodku v r. 1991 bol vedúcim slovenskej sekcie vysielania Hlasu Ameriky.

Na mojich prvých potulkách mestom ma sprevádzal starousadlík František Chajma. Patril do prvej štvorice Slovákov, ktorá bola prijatá do Kolégia Sv. Jakuba Apoštola v r. 1947. Bolo to v tom istom mesiaci decembri, ako spolu s Jozefom Kolmajerom, Štefanom Kašárikom, Tiborom Gašparikom a s dvadsiatkou ďalších študentov založili v Rakúsku Združenie slovenských katolíckych študentov v zahraničí. Keď sme prišli na nám. Cibeles, zaspomínali si, že tu začiatkom 50. rokov ako študent filológie a filmovej réžie nakrúcal svoj prvý film. Na druhý deň ma vzal so sebou do univerzitného mesta, aby mi ukázal, kde a v ktorých pavilónoch študovali mnohí Slováci. Ale to hlavné bola návšteva budovy Kolégia Sv. Jakuba Apoštola, na ktorom bola v r. 1977 odhalená pamätná tabuľa pri príležitosti 30. výročia jeho založenia. Dnes už budova slúži inému účelu.

Nedalo mi, aby som sa nespýtal na stopy bojov z čias občianskej vojny v univerzitnom meste. Pamätal si, že ešte koncom 40. rokov bolo veľa budov zničených a niektoré budovy boli poznačené zásahmi striel a granátov, ba našli sa v

tretina pochádza z Nitry alebo je spojená s nitrianskym piaristickým gymnáziom (ako sme ho nazývali aj v období, keď bolo premenované).

Zo slovenských Madridčanov a svedobčanov uvádzam najskôr dvojicu nerozlučných priateľov, s ktorými najviac udržujem kontakt. Narodili sa v jeden rok, mesiac a deň, jeden v Nových Zámkoch, druhý v Dolných Vestenciach. V Nitre žili na jednej ulici, na Farskej a sedeli v jednej lavici piaristického gymnázia; oboch ťažko poznačilo bombardovanie mesta; sú to prof. Stanislav Ďuriš (počas bombardovania Nitry 26. marca 1945 mu zahynul otec) a Dr. Karol Belák. Obaja sa hádam najviac zapísali do slovenskej národnej kultúry aj napriek nepriazni osudu a emigrácii.

Hneď po novembri ľavicová tlač u nás nerada písala o zahraničných Slovákoch a dnes sa masmédiá viac venujú tzv. celebritám a reality show ako vážnym problémom. A zabúda sa na krajanov, ktorí pracovali v ťažkých podmienkach v cudzom svete za nás, aby sa napl-

dostal medzičasom zápal pľúc a okrem toho sa už so mnou nechcel kontaktovať, lebo mal dojem, že je sledovaný. A tak sme sa vydali na cestu bez neho, len tak naverímboha. Štefan bol okrem toho dokaličený ešte z Povstania. Chýbala mu ľavá ruka a na pravej mal zranených niekoľko prstov. Bolo to v polovici novembra. Na tretej stanici od Chebu smerom k Mariánskym Lázniam sme vystúpili z vlaku a do tvári nám začal šľahať studený mrznúci dážď. Pred nami a za nami kontrolovali príslušníci policie v civile ľudí, ale nás nechali akoby zárazkom na pokoji. Vykročili sme s malými kufrikmi po poľnej ceste, ktorá smerovala k neznámej dedinke v pohraničí a keď sme na okoli nevideli nikoho, odbočili sme do lesa. Mohlo byť asi desať hodín v noci. Sem tam mesiac vykukol spoza mračien a vtedy Štefan pozeral na malú buzolu, ktorú mal so sebou. Keď mesiac zašiel za mračná, postupovali sme v tme a neraz sme sa predierali húštinami. Nadránom sme sa priblížili k malej dedinke, v ktorej štekal pes. Obišli sme ju a krátko na to sme sa ocitli v blízkosti osamelého domu, a neďaleko od neho vyčnieval hraničný stĺp. Strpli sme a načúvali. Hlboké ticho, ktoré obklopovalo osamelý dom a celé okolie, nás pozvzdilo a dali sme sa cez čiaru do behu na druhú stranu. Pred nami sa otvoril pohľad na holý, zrejme v lete trávnatý svah a na ňom neďaleko osamelý kríž. Pomodlili sme sa pred ním a idúc dole kopcom stretli sme nemeckého pohraničníka, ktorý sa nás prekvapene spýtal: „Kadiaľ ste prešli?“ Ukázali sme mu rukou smer a on neveriacky pokrútil hlavou a poznamenal: „Ten domec na druhej strane je stanovište čs. pohraničnej stráže. Predvčerom tam jedného ubehlika zastreli.“ Na jeho slová sme zbledli a roztriasli sa nám kolena... Po prihlásení sa na políciu v najbližšom mestečku sme prespali v cele na políciu. To bola naša prvá noc na slobode. ... Potom nasledovalo niekoľko týždňov v utečeneckom tábore Valka pri Norimbergu a pred odchodom do Španielska niekoľko týždňov vo Funkaserne v Mnichove. Nakoniec sme zakotvili v Kolégiu Sv. Jakuba v

parkoch tohto veľkého areálu aj zvyšky zákopov. Sem-tam sa nachádzala muničia a nevybuchnuté náboje, granáty a bomby. Ale hospodársky rozvoj krajiny postupne pozakrýval prázdne miesta a odstránil rumoviská. Ak mám byť úprimný, u nás v Nitre je doteraz viac stôp a prázdnych miest po katastrofálnom bombardovaní mesta 26. marca 1945, než na tomto najťažšom úseku bojov o Madrid v občianskej vojne, kde sa frontová línia udržiavala vyše dva roky.

Z rozhovorov s nitrianskymi rodákmi usadenými v Madride som sa dozvedel, že Slováci majú mnoho spoločného so Španielmi: v prvom rade ich zblížuje zápas o svoju národnú identitu a existenciu. Španielom trvalo tiež vyše pol storočia, kým sa im podarilo vydobýť z rúk moslimov späť väčšiu časť krajiny. Väčšia časť Španielov rovnako vzdorovala v občianskej vojne, keď medzinárodné ľavicové sily vedené Kominternou a Sovietsky zväz chceli im implantovať komunistický režim. (Na Slovensku sa odpor proti boľševizmu prejavil aj napriek Povstaniu zjednotením protikomunistických síl vo voľbách v r. 1946 a 62-percentným víťazstvom Demokratickej strany.) Ale najpodstatnejší spoločný prvok sa odráža na religiozite obyvateľstva a vernosti Katolíckej cirkvi. K tomu treba ešte poznamenať niečo, čo som sa najskôr dozvedel od Karola Beláka a neskôr som zistil, že je to v každej španielskej učebnici dejepisu - že v španielskej krvi je veľká genetická dávka z krvi našich predkov, stredoeurópskych Slovenov, ktorých ako otrokov vyviezli do Španielska. Dialo sa tak najmä počas rozpadu Veľkej Moravy v 10. str. Hlavným stredoeurópskym trhoviskom na otrokov bola vtedy Praha. Napr. v období panovania Abd-er Rahmana III. v rokoch 912-961 len v meste Cordoba počít Slovenov dosiaľoh 3 700 osôb. Celkove v tejto dobe sa v Andalúzii usadilo okolo 300 tisíc Slovenov, ktorí postupne prenikali do všetkých spoločenských vrstiev, i do armády a dosiahli aj vysoké postavenie na dvore i v spoločnosti. (Artera, A. U.: Dějiny Španělska. Praha: LN, 1995, s. 84.) Žiaľ! Bohu, nie doma, ale ďaleko od vlasti. Na rozdiel od iných, španielska historiografia nezamľúje tieto skutočnosti.

Určujúcou pre madridský život je však na prvom mieste veľká družnosť a komunikatívnosť ľudí, ktorej najviac napomáha stretávanie sa ľudí pri jedle a posezení pri pohári vína alebo piva, mladí pri kole alebo domácich džúsoch a limonádach. Je to výrazné v každodennom živote v baroch, reštauráciách, pohostinstvách i na ulici. Navečer, keď skončí zamestnanie a v lete keď sa ochladí vzduch má cudzinec dojem, že celé mesto vyšlo do ulíc, a to nielen v centre, na Puerta del Sol, na Calle de Mayor, či na Gran Via, ale všade po celom meste. A nie je zriedkavosťou, keď si na periférii navečer vylodia do málofrekventovanej ulice stoly, znesú niečo pod zub, k tomu víno, pivo a iné nápoje a nasleduje opäť družné posedenie do noci.

Keď sme sa večer vydali do mesta s Američanom Courtneym Krierom, ktorý je po otcovi Nemcom a po matke v druhej generácii aj Slovákom, položili sme si pri večeri otázku, ako mohli Madridčania vydržať ťažké vojnové roky v zatečenom meste pri výbuchoch delostreleckých granátov a leteckých bômb, pri zavíjaní sirén, leteckých súbojoch nad mestom, cengote sanitiek a všadeprítomnom umieraní pod paľbou diel i salvmi popravčích čiat. Krytov malo miliónové mesto iba pre 200 tisíc svojich obyvateľov. Ako hovorí v knihe Nádej francúzsky spisovateľ André Malraux, žilo sa a umieralo na očiach verejnosti. Tento vyznačujúca revolučnej družnosti a bratstva, v tom čase veľký sympatizant komunistov pre ich disciplínu, ktorý organizoval republikánske letectvo a sám

bojoval ako letec, sa dohodol s Hemingwayom na jar 1937 v Madride, že vo svojej pripravovanej knihe beletristickej spracuje prvú časť občianskej vojny a jej pokračovanie ponechá Hemingwayovi. Jeho román Nádej (Bratislava: Tatran, 1971), v ktorej je plno autentických postáv, zahrňuje akoby vo filmových sekvenciách priebeh hlavných etáp občianskej vojny najmä v spätosti s Madridom a s nasadením letectva až po bitku na Guadalajare v novembri 1937.

Kto veľa hovorí, povie aj to, čo nechce povedať. Tak je to aj so spisovateľmi. Aj keď Malraux bojuje na strane republikánov a jeho obdiv patrí organizovaným bojovým jednotkám vedeným komunistami (Piaty pluk, Lister, Modesto, Duran, a ďalší), predsa mu uniknú také poznámky, ktoré ukazujú krutosť vojny bez ohľadu na to, ktorá bojujúca strana ju spôsobuje. Tak je to napr. na str. 158, kde sa hovorí o vyjednávaní s obrancami Alcazaru v Toledu, ktorí si žiadali kňaza ako podmienku pre ďalšie vyjednávanie. „...Pridem do Madridu. ... Konečne som dostal adresu prvého farára... Pridem k nemu so štyrmi milicionármi (boli sme v mono). 1/ Dom bol katolícky, domovník bol katolík, nájomníci boli katolíci, obloky boli katolícke, múry boli katolícke... Auto ešte ani nezastalo a na všetkých poschodiach sa pustili do revu. Tí chumajsi si myslíte, že sme ich prišli postrieľať. Vyšielujem domovníkovi: daromne. Chýrne masakry, no čo! A keď farár zarezal auto, ufrkol cez záhradu...“

Keď si uvedomíme, že kniha vyšla pohotovo v Paríži v decembri r. 1937, niektoré autorove myšlienky vyznievajú ako hrozivé proroctvo pre nás neskorší stredoeurópsky politický vývoj. Všimnite si napr. na str. 271 námetku starého profesora dejín umenia voči revolučnému nadšeniu mladého dôstojníka: „Kto mi zaručí, že zisk, ktorý vám priniesie hospodárske oslobodenie, bude väčší než straty spôsobené novou spoločnosťou, ohrozovanou zo všetkých strán, ktorá sa bude musieť so strachom obmedzovať, páchať násilnosť a možno siahnuť k uduvačstvu? Hospodárske otroctvo je ťažké, ale ak musíme na jeho odstránenie posilniť otroctvo politické, vojenské a náboženské, nuž čo mi to pomôže?“

Kto pozná život francúzskeho ľavicového spisovateľa André Malrauxa, i jeho neskoršiu spoluprácu s katolíkom De Gaulom a účasť v jeho vláde vo funkcii ministra kultúry, môže si mnohé veci domyslieť. Už v r. 1937, keď knihu dokončil, sa v Španielsku v styku s revolučným násilím všetkého druhu i so sovietskymi novinármi, spravodajskými zložkami (NKVD) a veliteľmi (niektoré bojové operácie plánovali sovietski dôstojníci, medzi nimi aj nám známy generáli R. J. Malinovský, N. N. Voronov, J. Berezin a ďalší) dozrieva postupne vytvorenie a zásadný obrat v myslení a nazeraní na európsky i svetový vývoj. Podobne, ako sa to udialo u ďalších zahraničných spisovateľov, spočiatku nadšených pre španielsku republiku ľudového frontu a španielsku revolúciu (Dos Pasoss, Orwell a mnohí ďalší).

Pripomínam, že medzi čs. komunistickými a ľavicovými intelektuálmi a spisovateľmi, ktorí sa pripravili do revolučného Španielska bol aj slovenský komunistický intelektuál, neskôr poverenik Lačo Novomeský, ktorý takto opisuje vo svojej reportáži Od Cerbere po Brunete náboženskú situá-

ciu v republikánskom Španielsku: „...U nás sa zdá, lepšie povedané: sú u nás ľudia, ktorí by chceli, aby sa zdalo, že kostoly sú najstrašnejšou ranou nového Španielska a že tu národ kváca preto, lebo kostoly nezaujímajú to miesto, aké zaujímali. Zdá sa však, že v týchto mestách je vnútorný pokoj aspoň päťdesiatpercentný od tých čias, čo kostoly ztvorili a ich vchody zamurovali. Dnes chodí ľud okolo týchto budov bez povšimnutia, nikoho neprovokuje ani kríž, ani iné cirkevné znamenie... Vo Valencii je otvorená verejnosť stále prístupný protestantský chrám aj akási cirkevná ustanovizeň. Nie je rozdiel medzi bohom katolíkov a medzi bohom protestantov a španielski ateisti nedávajú úplnú voľnosť protestantskej cirkvi preto, lebo by chceli rozlišovať medzi bohom oboch cirkví, ale preto, že pozemská spoločenská činnosť protestantskej cirkvi nebola a nie je taká, aká bola činnosť katolíckych cirkevných hodnostárov.“ (Novomeský, L.: Desiatročia do chvíľ skĺbené. Výber z diela. Bratislava: Smena, 1984, s. 119-120.)

Medzi dobrovoľníkmi bojovalo aj hodne Slovákov a medzi nimi aj ďalší z poverenikov - povojnových revolučných „normalizátorov“ na Slovensku, Ladislav Holdoš. Ako možno vyrozumieť z knihy Jána Ch. Korca Od barbarskej noci (s. 254), jeho vtedy ešte Španielsko dostatočne nepočulo. V knihe je viackrát spomínaný, čo je pochopiteľné, pretože ako poverenik pre veci cirkevné patril k výkonným realizátorom príkazov pražského boľševického mocenského centra: likvidoval kláštory i Gréckokatolícku cirkev a inicioval s tým spojené represálie v rozsahu, s akým sme sa dovtedy nestretli. Kardinál Korec uvádza v knihe spomienky pátra Rabasa, ktorý ako dlhoročný väzeň v čs. táboroch zažil aj povestné uránové bane v Jáchymove a stal sa aj svedkom príchodu Holdoša do Jáchymova, kde ho starí „mukli“ vítali slovami: „Vítaj, ty červený arcibiskup!“ Istý čas, keď som už ako študent bol zamestnaný ako knihovník v Novinárskom študijnom ústave, boli sme do r. 1960 kolegami. Pochopiteľne, so mnou žiadne dôvernejšie rozhovory nevedel, ale pamätám si ho, ako pomaly sýchal nohami po chodbe na druhom poschodí Domu novinárov a mne ako študentovi nešlo do hlavy, ako ho mohli takto dokatovať vlastní súdruhovia, ktorým pred svojím zatknutím sám horlivo slúžil... Osobne dúfam, a jeho správanie tomu do istej miery nasvedčovalo, že v jeho myslení k podstatnej zmene predsa len došlo...

Keď som sa našich nitrianskych ro-

dákov žijúcich v Madride spýtal, ako na občiansku vojnu spomínajú ešte žijúci pamätníci a ich potomkovia, zhodne mi odpovedali, že o tejto udalosti Madridčania neradi rozprávajú a neradi sa vracajú k hrôzám, ktoré prežili počas bombardovania mesta i bojov o Madrid. Pretože práve v júli si nielen Madridčania a Španielsko, ale s nimi najmä celý západný svet pripomenuli 70. výročie začiatku tejto najkrvavejšej občianskej vojny - a možno povedať, že aj krvavého medzinárodného merania síl marxistickej ľavice a konzervatívnej demokratickej pravice, ako aj krvavých manévrov vtedajších totalitných európskych mocností: Sovietskeho zväzu, Nemecka a Talianska, nemohol som ju v tomto článku nespomenúť.

Čo bolo pre túto občiansku vojnu, podporovanú ľavicovými dobrovoľníkmi z celého sveta, charakteristické, to bol teror a prenasledovanie katolíkov. O tom naša verejnosť nič nevie, preto mi dovoľte citovať charakteristiku vtedajších pomerov v Španielsku pod vládou „ľudového frontu“ z akademických učebníc španielskych dejín, ktoré boli vydané po smrti Franca v súčasnom demokratickom Španielsku: „Hlavnou obeťou krviživnej zbesilosti sa stala cirkev. Antiklerikálny radikalizmus, ktorý vypukol v roku 1931, vyústil na celom republikánskom území (okrem Baskicka) do systematického prenasledovania náboženského ctenia: chrámy boli zborené alebo zrovnané so zemou a tisíce kňazov a rehoľníkov oboch pohlaví zahynuli mučeníckou smrťou.“ (Artera, A. U.: Dějiny Španělska. Praha: LN, 1995, s. 709.)

Azda najvýstižnejšie vyjadril všetku hrôzu občianskej vojny G. F. Cortázar v Stručných dejinách Španielska, vydaných v slovenskom preklade (Bratislava: JUGA, 1999, s. 308.) v týchto riadkoch: „V prvých mesiacoch vojny stačilo, keď niekoho označili za duchovného alebo veriaceho, aby ho bez procesu popravili. Hoci sa neskôr zabíjanie zabrzdilo, obeť siedmich tisícok členov kléru a religióznych kongregácií a nespočetné množstvo likvidovaných katolíckych veriacich počas trvania vojny názorne opisujú najkrvavejšie prenasledovanie, ktoré cirkev utrpela od vyhlásenia kresťanstva za oficiálne náboženstvo v Európe, pätnásť storočí predtým.“

Keď sme s Courtneym o týchto udalostiach hovorili, napadlo nás získať presnejšie informácie o obetiach revolučného násillia v Španielsku. Na druhý deň sme zašli do vedeckej knižnice. Aby si čitatelia vytvorili reálnu predstavu o rozsahu prenasledovania Cirkvi v Špa-

nielsku od roku 1931, najmä v rokoch občianskej vojny, uvádzam údaje, ktoré sme získali z New Catholic Encyclopedia (Washington, 1967, s. 512.): „Od začiatku občianskej vojny 18. júla 1936 prepuklo krvavé prenasledovanie náboženstva a Katolíckej cirkvi a dialo sa tak systematicky až do marca 1937. V období vlády José Giralu (od 20. júla do 4. októbra 1936 bolo zavraždených 2 600 svetských kňazov, z toho 12 biskupov, 1 200 rehoľníkov a 100 rehoľných sestier. Za vlády Larga Caballera, nazývaného aj Španielsky Lenin (od 4. októbra 1936 do 18. mája 1937) bolo zavraždených 1 400 svetských kňazov, 1 130 rehoľníkov a 150 rehoľných sestier. Počas oboch režimov zahynulo nespočetné množstvo laikov iba preto, že boli katolíckmi; nosenie náboženského symbolu (krížika, medaily, ruženca) bolo dostatočným dôvodom na to, aby bol človek zavraždený. Koľko laikov zahynulo, nie je doteraz známe. Ku koncu vojny bolo celkovo zavraždených 6 832 príslušníkov kléru (4 184 svetských a 2 365 rehoľných kňazov a 283 rehoľných sestier).“

Nacionalistických povstalcov, ktorí neskôr vytvorili svoju vládu na čele s gen. Francom, podporovalo nacistické Nemecko a fašistické Taliansko. Republikánsku stranu podporovali medzinárodné ľavicové organizácie, Kominternu a najmä Sovietsky zväz. Veď taká významná akcia, ako naštepenie komunistickej ideí a poriadku do západnej krajiny, na „mäkké podbruško Európy“, ako Stalin nazval Iberský polostrov, sa muselo dlho starostlivo pripravovať... V polovici októbra 1936, keď už v Cartagene pristála sovietska loď Komsomol s modernými tankami T-26, Stalin poslal telegram tajomníkovi Komunistickej strany Španielska: „Vec španielskeho ľudu je vecou celého pokrokového ľudstva.“ Touto preň typickou floskulou určil charakter revolúcie v Španielsku a spôsob, akým má medzinárodná armáda ľavicových intelektuálov i platených pismakov v redakciách na celom svete hodnotiť udalosti v Španielsku. U nás sa niektorí z nich dodnes ešte nespamätali a píšú v tomto duchu ďalej... Udalosti mali v Španielsku rýchly spád: 2. novembra sov. loď Kursk priviezla prvých 30 moderných stíhačiek a už o tri dni sov. piloti na nich odlietali na bojiská. Mimo chodou, svoju vojenskú pomoc si Sovietski nechali zaplatiť v tvrdej mene, odvezením španielskych zlatých rezerv do Sovietskeho zväzu. Nehovoriac o tom, že tisíce sovietskych vojenských odborníkov si v tejto vojne odskúšavali nielen nové tanky, guľomety, delá a lietadlá, ale aj vedenie vojny s použitím letectva a nových druhov zbraní. Ani o tom sa u nás doteraz nepísalo. Avšak keď Stalin uzavrel s Hitlerom pakt, stratil naraz záujem o Španielsko. Medzinárodné brigády, organizované Kominternou (KSS aj na Slovensku organizovala nábor dobrovoľníkov do Španielska) boli rozpustené a občianska vojna rýchlo šla ku koncu, pretože ju nemal kto živiť materiálne, ani ľudsky. Za zločiny spáchané na bezbrannom obyvateľstve, za popravu nepohodných ľudí, politických odporcov alebo jednoducho za to, že boli veriacimi alebo duchovnými osobami, nebol nikto postavený pred medzinárodný súd. Marxistickej vodcovia spokojne dožili v ľavicovom Mexiku alebo v krajinách komunistického bloku, podľa toho, či patrili k trockistom, anarcho-syndikalistom alebo komunistom.

Prelievanie nevinnej krvi 6. 6. 1707 v Ónode malo svoje pokračovanie aj v októbri 1707 pri Banskej Štiavnici. Kurucké vojská obsadili väčšinu banských revírov už koncom roku 1703. Za Rákociho éry sa pracovné pomery v baniach veľmi zhoršili. Podzemné banské zariadenia boli zanedbávané a neudržiavané, v dôsledku čoho boli časté havárie s obeťami na životoch. Okrem toho mzda baníkov z roka na rok klesala. K tomu všetkému v roku 1704 dal Rákoci raziť medené, takmer bezcenné mince, ktorými začali vyplácať baníkov. Za nehodnotné mince baníci nemohli nič kúpiť, a tak prepukla draha, veľký hlad a nespokojnosť. V marci 1707 banskoštiavníckí baníci vyslali k Rákocimu delegáciu a predložili mu písomne svoje sťažnosti, ktoré tlmochli aj ústne. Rákoci tieto prosby baníkov ignoroval. Nové veľké nepokoje vypukli v septembri 1707. Baníci z Kremnice, Banskej Štiavnice, Banskej Bystrice a okolia vyslali k Rákocimu stočlennú delegáciu, aby kniežaťu osobne a pravdivo vylicili svoje zúfalé a človeka nedôstojné životné a pracovné podmienky. Delegáciu baníkov stoličné úrady vo Zvolene zastavili a prinútili vrátiť sa domov. Baníci pre trvalý hlad a vysilenie nevládali pracovať a začali štrajkovať. Na potlačenie štrajku Rákocim dosadený komorský gróf Hellenbach pozval vojsko. Ráno, 3. októbra 1707, veliteľ vojakov plukovník Neumann vyzval baníkov zhromaždených pri šachte Jozef na Vindšachte (teraz obec Štiavnická Bane), aby nastúpili do práce. Keď odmietli, dal rozkaz strieľať. Na halde ostalo ležať 15 zabitých a viac ako 30 ranených. Ostatných baníkov vojaci rozohnali šablami. Knieža Rákoci toto hnutie na smrť vyhladovaných baníkov hodnotil ako „opovážlivé spiknutie“. Neskôr prejavil „veľkodušnosť“. Zariadil, aby baníkov tak ako vždy do roku 1704 vyplácali striebornými mincami. Aké vyznamenanie udelil Rákoci za „hrdinské potlačenie“ tohto „opovážlivého spiknutia“ plukovníkovi Neumannovi, sme sa nedopátrali.

Baníci to nikdy nemali ľahké, ale krvavá výplata, akú im uštedril knieža Rákoci 3. okt. 1707, bol nielen ojedinelý, ale aj nevidaný a neslýchaný akt zvole, ale za nevyskytol sa celú éru Habsburgovcov. 3. október 1707 vrhá veľký tieň nielen osobne na Rákociho, ale aj na samotné povstanie, ktoré bojovalo za zachovanie stavovských slobôd a výsad, ale ktoré proti nepriviligovaným vrstvám neváhala hocikeď zakročiť tak tvrdo a tak bezohľadne ako to nikdy neurobili Habsburgovci a ich úrady.

Za povstania F. Rákociho sa ďalej prehlbovalo narušovanie spoločenstva náboženského života a to ako u protestantov, tak aj u katolíkov. Bezvýhradne sa k povstaniu hlásili len ľudové vrstvy kalvínskeho obyvateľstva Zátisia. Sám Rákoci bol katolík, ale za jeho éry boli prenasledovaní najmä jezuiti a iní rehoľníci, ktorých vyhánali, vyvážali aj väznili. Rákoci porušoval uhorské zákony a iné právne normy v podstatne väčšej miere ako Habsburgovci. Jeho hospodárska politika zruinovala hospodárstvo Uhorska. Zaviedol taký stupeň znehodnocovania peňazí, že nakoniec sa stali takmer bezcennými. Neštítali

sa zrekvírovať medenú strechu košického Dómu (hlavný kostol) a raziť z nej takmer bezcenné mince, medzi ľudom posmešne nazývané „libertáše“. Za osem rokov povstania všetky hospodárske aktivity v Uhorsku klesli na 30 - 50% oproti stavu pred povstaním.

Tienistou stránkou povstania bolo správanie sa kuruckej armády voči obyvateľstvu. Vzbury, dezercie, drancovania a rabovania obyvateľstva boli na dennom poriadku. Najhorší boli hajdúsi. Spoluprácu F. Rákociho s Turkami odsudzovala celá Európa. S Turkami spolupracovali aj jeho synovia. Keď v roku 1737 (2 roky po smrti F. Rákociho) vypukla vojna medzi Osmanskou a Habsburskou ríšou, sultán uzavrel s jeho starším synom Jozefom dohodu o spojenectve a vyhlásil Jozefa

druhým najvýznamnejším mestom Kráľovského Uhorska. Po Rákociho povstaní sa stali sídlom periférnej provincie. Slovensko Rákociho povstaním, či lepšie povedané - rebéliou absolútne nič nezískalo, len upadalo čoraz hlbšie do strašnej biedy. Výsledkom Rákociho povstania bola zdevastovaná celá krajina a takmer pol milióna mŕtvych, z toho asi polovica na Slovensku.

Každý triezvy a objektívny slovenský historik dôjde k záveru, že F. Rákoci bol „katom“ našich predkov (Ján Slabý a ďalší). Je preto nepochopiteľné, že na Slovensku aj v 21. storočí sa nájdu autori, ktorí nekriticky preberajú „bludy“ maďarskej mýtizovanej histórie, ktorú kritizujú a odmietajú aj súčasní renomovaní maďarskí historici ako I. Romsics a kol., P. Lendvai, I. Bertényi a G.

Kto bol František Rákoci II.

Františka Rákociho za „sedemhradské knieža a uhorského princa“. Jozef sa v dohode zaviazal, že v Uhorsku naverbuje pre sultána 200 000-ovú armádu a bude platiť 40 000 piastrov ročne daň. Túto dohodu privítali aj maďarskí exulanti žijúci v Rodoste. Z dohody nič nebolo. Jozef Rákoci zomrel na mor v roku 1738 v Cernavode (terajšie Rumunsko).

Súčasní turecko - rákociovskí bratříckovia hodnotili takto: „Zlé praktiky prinášiš, kedy radeji s Turky tovarištví nežli s kresťanmi máš.“

Počas Rákociho povstania obzvlášť ťažké obeť na životoch a majetkoch musel priniesť slovenský ľud. Na Slovensku sa odohrávala veľká časť vojenských aktivít. Často išlo o dobýjanie opevnených miest a pevností, pri ktorých dochádzalo k najväčším obeť na životoch a k ničeniu materiálnych hodnôt. Veľmi utrpeli banské mestá na strednom Slovensku. Tie boli drancované od začiatku povstania. Bane postupne zalievala voda a zariadenia bani boli takmer úplne zničené.

Pred povstaním (r. 1700) žilo na území dnešného Slovenska okolo jedného milióna ľudí. Po povstaní ich bolo už len okolo 700 000. To znamená, že každý štvrtý - piaty obyvateľ Slovenska počas povstania zahynul, bol násilne odvečený alebo dobrovoľne či nedobrovoľne emigroval. Pravda, okrem bojov bol to aj dôsledok morovej epidémie. Košice stratili viac ako polovicu obyvateľstva. Podľa súpisu z roku 1604 (teda už 100 rokov pred povstaním) mali Košice 480 celkom obývaných domov. V roku 1713 (po povstaní) tam bolo už len 236 obývaných domov, 85 domov bolo zruinovaných, 43 zrovnaných so zemou a 17 opustených. V Trenčíne v roku 1707 žilo len 156 dospelých osôb. Podobná situácia po povstaní bola i v ďalších mestách na Slovensku.

Rákociho povstanie sa obzvlášť neblaho zapísalo do histórie Košíc. Napriek opakovanému prechodu protihabsburských vojsk sedemhradských kniežat i s ich tureckými a tatárskymi spojencami cez Košice, boli Košice až do Rákociho povsta-

Najbližších takmer 50 rokov sa na F. Rákociho úplne zabudlo. V roku 1860 jeho aktivity podrobne a veľmi negatívne opísal košický kronikár dr. Ján Nepomuk Plath. Z jeho diela uvádzame: „Viaceri (vodcovia povstania - pozn. aut.) zakryli sebalásku láskou k vlasti, zabezpečiac si pritom súkromné zisky a ukojac svoju ctižiadost' za cenu nevinné preliatej krvi mešťanov.“ Kronikár Plath o F. Rákociom napísal: „František II. Rákoci pripravil a vykonal Košičanom veľmi zlé veci.“

Oživenie a mýtizovanie rákociovskej tradície nastalo po roku 1867 (po rakúsko - maďarskom vyrovaní). V tomto oživení obzvlášť vynikol historik Koloman Thaly, ktorý koncom 19. storočia v Rodoste a Nikodémii vypátral pozostatky Rákociho a jeho druhov, jeho matky a jeho otčima. Zaslúžil sa o prenos pozostatkov 8 osôb do Uhorska, z ktorých 7 je pochovaných v košickom Dóme sv. Alžbety a I. Tököli v Kežmarku.

Opísali sme život a dielo kniežaťa Františka II. Rákociho na základe výskumu najmä súčasných renomovaných maďarských historikov. My si nemyslíme, že F. Rákoci je osobnosť, ktorá by sa mala po 300 rokoch obdivovať, oslavovať a stavať jej pamätníky a z jeho charakterových a mravných vlastností si brať príklad a ukazovať ho ako vzor. Myslíme si, že malo by to platiť všeobecne a obzvlášť na Slovensku. V histórii slovenského národa v 18. storočí F. Rákoci hral len negatívnu, doslova temnú úlohu a s našou novodobou históriou nemá nič spoločné. Dar maďarskej vlády Košičanom je danajský dar a je to poľutovaniahodný čin, ktorý košických radných pánov v očiach Európy len zosmiešnil. Na tlačovej besede štátna tajomníčka Ministerstva kultúry SR Agneša Bíróová informovala košickú verejnosť, že tento rok celá Európa bude hľadieť na Košice, lebo F. Rákoci je významná postava európskych dejín. Pokiaľ to štátna tajomníčka myslela vážne, tak je v zajatí „mýtov, legiend a bludov maďarskej histórie 20. storočia.“ (I. Romsics a kol.) Potom o skutočnom živote a diele F. Rákociho toho mnoho nevie. Potom asi ne-

Na povstanie Františka II. Rákociho sa po roku 1718 v Uhorsku veľmi rýchle zabudlo. Pokiaľ si na povstanie predsa niekto spomenul boli to vždy negatívne spomienky na 8 rokov trvajúcu vojnu, na rozvrat a obeť, ktoré s povstaním boli spojené. V polovici 18. storočia ozdoba Uhorska - Matej Bell - v svojom Kompendiu spomína F. Rákociho len ako iniciátora košického opevnenia, ktoré naplánoval a realizoval francúzsky vojenský inžinier Le Maire. O Rákocim a jeho povstaní nie je zmienka ani vo Windischovej geografii (1780) ani v Korabinského lexicóne (1786), a to i napriek tomu, že iní vodcovia stavovských povstaní sú v týchto dielach uvedení. Nespomína ho ani Sepešházi - Thiele v svojom diele Pozoruhodnosti Uhorského kráľovstva z roku 1825.

vie ani to, prečo gróf „Šároš“ (to meno používal F. Rákoci v poľskej emigrácii) po takmer dvojročnom exile opustil túto pre neho viac ako pohostinnú krajinu. Vie pani Bíróová, že keď počas plavby z Poľska do Francúzska sa F. Rákoci pokúsil navštíviť anglickú kráľovnú, kráľovná Anna sa od neho dištancovala a odmietla ho prijať? S osobnosťami európskeho formátu (ak by ňou bol) sa predsa tak nejedná. Pokiaľ by štátna tajomníčka starostlivo preštudovala Rákociho „Pamäti“ a „Priznania hriechníka“ (pokiaľ možno v origináli), zistila by, prečo F. Rákoci v Paríži už nikoho nezaujímala a dokonca sa vysťahoval na vzdialené predmestie. Dozvedela by sa tiež, že to bola Rákociho zaťatá megalománia a donkichotská tvrdohľavosť, s ktorou hľadal každú príležitosť na obnovenie bojov v záujme toho, aby získal aspoň sedemhradský kniežací trón, hoci dobre vedel, že jeho „nádeje odporujú realite“. F. Rákoci bol len hračkou v rukách vtedajších mocností, a nie významnou postavou európskych dejín. Nakoniec bol rád, že premárnený život mohol dožiť aspoň na juhovýchodnom výbežku Európy v mestečku Rodosto (teraz Tekirdag - Turecko). V Európe, dokonca ani v Uhorsku F. Rákoci už nikoho nezaujímala. Ťažko sa dá pochopiť, ako sa Rákoci mohol stať idolom maďarského národa. Ešte ťažšie je uveriť, že štátna tajomníčka nášho Ministerstva kultúry má také veľké medzery v svojich vedomostiach z histórie a napriek tomu sa významne podieľala na organizovaní košických rákociovských osláv. Škoda, že pred celou akciou si nepreštudovala súčasnú maďarskú literatúru (nie školské učebnice), v ktorej renomovaní a uznávaní maďarskí historici s veľkou dávkou obdivuhodnej odvahy nedodržiavajú nijaké tabu a opisujú dejiny Maďarska a Maďarov s kritickým pohľadom. Títo historici odvažujú z histórie maďarského národa 3 obrovské balvany, ktoré ešte nedávno boli základnými a nespochybnými piliermi maďarskej histórie. Sú to mýty, legendy a bludy. Žiaľ, tieto balvany ešte stále zaťažujú vedomie mnohých maďarských ideológov, politikov a časť verejnosti v Budapešti i za hranicami Maďarska.

Košickí radní páni skôr než inštalujú v Košiciach nejakú (podstrčenú) sochu, mali by si najprv dobre preštudovať históriu, aby z Košíc neurobili Kocúrkovo.

LITERATÚRA:

- Bertényi, I., Gyapai, G.: Magyarország rövid története, Budapest, 1995.
- Cambel, S. a kol.: Dejiny Slovenska, II, Bratislava, 1987.
- Dangl, V., Kopčani, V.: Vojenské dejiny Slovenska, II., Bratislava, 1995.4.
- Duchoň, J.: František II. Rákoci a jeho Košice, Košice, 2005.
- Duroselle Jean - Babbiste: Dejiny Európy a Európanov, prekl. z franc., Bratislava 2002.
- Hóman, B. - Szekfő, Gy.: Magyar történelem, 1. - 5., Budapest, 1990.
- Kontler, L.: Dejiny Maďarska, Praha, 2002 (prekl. z ang.).
- Korec, J. Ch.: Tisícročie Slovenska s Cirkvou, Bratislava, 2004.
- Köpeczi, B.: Magyarország a kereszténység ellensége. A Tököli felkelés az európai közvéleményben, Budapest 1976.
- Lendvai, P.: Die Ungarn, München, 1999.
- Romsics, I.: Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemlor, Budapest 2002.
- Višváder, F. a kol.: Kniha kráľov, Bratislava 1998.